

Els espais de la comunitat jueva de Vic, entre la documentació escrita i l'arqueologia*

Irene LLOP I JORDANA,¹ *Imma OLLICH I CASTANYER*²

1. Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya
Grup de Recerca d'Arqueologia Medieval i Postmedieval (GRAMP-UB)

2. Universitat de Barcelona
Grup de Recerca d'Arqueologia Medieval i Postmedieval (GRAMP-UB)

Rebut: 31.03.2016 — Acceptat: 14.12.2016

Resum. La comunitat jueva que es va establir a Vic a l'edat mitjana ha deixat un volum important de documents escrits que permeten conèixer la seva vida a la localitat durant gairebé dos segles. La interpretació d'aquesta documentació notarial s'ha de contrastar necessàriament amb les evidències arqueològiques —positives o negatives— per tal de tenir una visió més acurada de l'espai que ocupava aquest grup.

Paraules clau: Vic, judaisme català, edat mitjana, arqueologia medieval, documentació notarial

Correspondència: Imma Ollich i Castanyer. Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. Carrer Montalegre, 6-8, E-08001 Barcelona. UE. Tel.: 00 34 934037931. A/e: imma.ollich@ub.edu.

* Article dedicat a Prim Bertran i Roigé, amic, mestre i col·lega a la Universitat de Barcelona, estudiós i impulsor de la història dels jueus medievals a Catalunya.

The spaces of Vic's Jewish community, according to written documents and archaeology

Abstract. The Jewish community that established itself in Vic in the Middle Ages left behind many notarial records that provide an insight into the life its members led there over almost two centuries. To paint a more accurate picture of the space in which the community lived, interpretations of those written documents must be verified against (positive or negative) archaeological evidence.

Keywords: Vic, Catalan Judaism, Middle Ages, medieval archaeology, notarial records

1. Introducció

Durant els segles XIII i XIV, una comunitat jueva es va establir a Vic, on es dedicava sobretot a afers econòmics relacionats amb préstecs que necessitaven els habitants de la ciutat i de l'entorn del comtat d'Osona. D'altres realitzaven tasques artesanals com ara les de teixidor, sastre i argenter. Emparentats amb els jueus de Girona, Barcelona i altres comunitats, la implantació dels jueus a Vic a la primera meitat del segle XIII coincideix amb un moment de creixement general, tant demogràfic com econòmic, i amb la política reial de protecció als jueus impulsada per Jaume I.¹

Els estudis realitzats fins ara s'han centrat sempre en documents escrits; no n'hi ha cap de dedicat específicament a l'arqueologia jueva de la ciutat, potser per manca de possibles restes materials que testimoniarin directament l'estada dels jueus a Vic.

Passats uns anys en què hem avançat en el coneixement de les fonts escrites² i també en què s'han portat a terme nombroses excavacions arqueològiques al nucli antic de Vic, penso que és el moment de fer balanç del que coneixem gràcies a dues fonts que es complementen per donar a conèixer els espais jueus de la ciutat: els documents escrits i l'arqueologia.³

1. OLLICH, *Camp i ciutat*, p. 26.

2. LLOP, «L'aljama dels jueus de Vic al segle XIII».

3. Voldríem agrair la informació i col·laboració de Montserrat de Rocafiguera (Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona i GRAMP-UB), Antoni Caballé (Serveis Territorials de Cultura de la Catalunya Central, Generalitat de Catalunya), Antònia Díaz-Carvajal (Cen-

2. Els espais de la comunitat jueva

Els jueus, que en un primer moment realitzarien negocis a Vic sense residir-hi, es van instal·lar a la vila cap a l'any 1240.⁴ El primer *Liber Iudeorum* conservat a l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic és del 1266 i conté els préstecs i transaccions econòmiques fetes pels jueus de Vic amb cristians (comerciants, religiosos, pagesos, artesans...) i també amb d'altres jueus.⁵ L'atracció econòmica de Vic i les relacions amb altres comunitats va fer que el nombre de jueus anés augmentant al llarg del segle i es concentrés en una sèrie de carrers que acabarien conformant el barri jueu.

L'espai físic on vivien els jueus a les ciutats cristianes és anomenat *call*, mentre que al sud de Catalunya rep el nom de *jueria*; en el cas de Lleida s'anomenava *cuirassa*. *Call* és una paraula d'arrel romànica que no prové del mot hebreu *qahal*, sinó del llatí *callis*, que significa «pas estret i enclotat».⁶

Dins del call hi ha una sèrie d'institucions que permeten als jueus viure segons les seves tradicions i necessitats. Es tracta de la sinagoga, el centre neuràlgic de la comunitat, els banys, per a poder-hi fer els banys rituals, el cementiri per a enterrar-hi els jueus difunts segons la seva tradició, i una sèrie d'espais per a poder seguir l'alimentació permesa per la religió jueva, com són l'escorxador, la carnisseria i el forn.

No totes les localitats amb assentaments jueus disposaven d'aquests espais. En el cas de Vic, una comunitat petita que va creixent al llarg del segle XIII, coneixem l'existència d'una sinagoga des del 1265, mentre que hem d'esperar més de cinquanta anys per a documentar el cementiri. Cal tenir present que el fet que no hàgim documentat la resta d'espais no vol dir que no existissin o que els seus habitants no seguissin les normes jueves, tant les religioses com les alimentàries. El volum de documents estudiats amb les referències a la si-

tre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona i GRAMP-UB), Rafel Ginebra (tècnic d'arxiu de la Diputació de Barcelona - Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic) i molt especialment d'Albert Pratdesaba (Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona i GRAMP-UB), que ens ha ajudat en les prospeccions visuals sobre el terreny i en la realització dels plànols.

4. LLOP, «L'aljama dels jueus de Vic al segle XIII», p. 37-51, i «The implementation of Jews in Vic».

5. Aquesta sèrie especial prossegueix de forma ininterrompuda fins a l'any 1354; aporta un total de 26 unitats documentals conservades a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV).

6. MAGDALENA, «Etimologia no semítica de *call*», p. 13.

nagoga (dues als manuals, tres als *Libri Iudeorum* i una en l'acceptació dels estatuts reials) i al cementiri (només una al segle XIV), permet veure que aquestes institucions, tot i existir i ser fonamentals per a la vida comunitària i quotidiana dels jueus, no són gaire presents en la documentació notarial conservada i estudiada fins ara.

El cementiri, tot i trobar-se fora del call, en forma part. Segons la Mixnà, els cementiris han d'estar allunyats de les ciutats o nuclis de població, de manera que es troben extramurs, en llocs elevats i orientats cap a la ciutat.⁷ Les referències documentals als cementiris jueus a Catalunya són relativament nombroses, si bé sovint es tracta de notícies indirectes i contrasten amb les poques restes arqueològiques conservades. Casanovas estudia i analitza les inscripcions funeràries hebraïques medievals de la península Ibèrica i documenta vint-i-quatre cementiris a Catalunya, dels quals només s'han localitzat i excavat els de Barcelona, Lleida i Girona.⁸ Més recentment, el 2007 es va localitzar i excavar el cementiri jueu de Tàrraga, localitzat a la necròpolis de les Roquetes. I darrerament a Tarragona s'han excavat sepultures amb la menorà gravada a la llosa de la capçalera, que les identifica com a jueves.⁹

A la dificultat de trobar restes arqueològiques que identifiquin inequívocament com a jueu un jaciment, hem d'afegir-hi que en alguns casos no hi ha restes d'estructures que realment van existir. Un exemple molt significatiu és el dictamen de Salomó ben Adret responent a la qüestió de la validesa del micvé o bany ritual construït seguint les regles pertinents, però situat dalt del terrat. Adret respon que «no hi ha cap diferència entre fer-lo dalt al terrat o fer-lo arran de terra», i a continuació fa algunes precisions. Els banys situats als terrats o el fet que en alguns llocs estaven situats dins dels banys públics de la ciutat, com passava a Barcelona, Girona o València, explicarien la manca de restes materials.¹⁰

7. *Bava Batra*, 2,9. VALLE, *La Misnà*, p. 660.

8. Es tracta dels cementiris de les localitats de Barcelona, Berga, Manresa, Terrassa, Vic, Vilafranca del Penedès, Tarragona, l'Aleixar, Montblanc, Santa Coloma de Queralt, Tortosa, Valls, Lleida, Cervera, Guissona, la Seu d'Urgell, Solsona, Tàrraga, Girona, Besalú, Castelló d'Empúries, Figueres, Puigcerdà i Perpinyà. Vegeu CASANOVAS, *Las inscripciones funerarias*.

9. Notícia de Joan Menchón i Bes, arqueòleg municipal de Tarragona, en la conferència «Tarragona visigòtica» al Museu Arqueològic de l'Esquerda (Roda de Ter, 5 de març de 2016).

10. FELIU, «Salomó ben Adret, mestre de la llei jueva», p. 52-53.

3. Els espais i els documents notarials

3.1. *El call jueu*

El barri jueu de Vic és un espai que va anar evolucionant segons el nombre de jueus que hi vivia, i tenint en compte que hi havia força mobilitat geogràfica a la comunitat jueva, tant per a establir-se a altres poblacions puntualment com per a tenir una residència fixa a Vic.

Abans de l'any 1250 el nombre de jueus establerts a Vic era escàs, però la consolidació de la comunitat i l'arribada de jueus d'altres poblacions va fer créixer el nombre de jueus de Vic i, també, el seu call. A final del segle XIII, la comunitat va tenir el seu moment més àlgid, tant per la demografia del call (van arribar a ser una quinzena de famílies) com per la important activitat econòmica que duïen a terme. En canvi, a mitjan segle XIV, en un context de crisi, de pesta i amb la mort dels jueus més importants de la comunitat, el nombre es va reduir dràsticament: es documenten 44 persones jueves entre 1340 i 1348, i només 31 en el període de 1348 a 1354. La segona meitat de segle va tenir una davallada demogràfica brutal, amb la conversió i migració de jueus i jueves de Vic: l'any 1391 es van convertir els sis últims jueus i jueves vigatans.¹¹

En el cas de Vic, els jueus s'instal·laren entre la catedral, seu del poder episcopal, i el castell dels Montcada, centre del poder senyorial, molt a prop de la línia que dividia les dues jurisdiccions de la ciutat. El fet que una meitat del call estigués sota la jurisdicció dels Montcada i l'altra sota la del bisbe tenia uns efectes importants, ja que implicava que, dins la mateixa comunitat, hi hagués jueus dependents del bisbe i jueus dependents dels Montcada. Aquest fet també es dona entre els cristians. A partir del 1315, Jaume II concedeix el títol de ciutat a Vic i el bisbe Berenguer de Guàrdia cedeix al rei la seva partida, juntament amb la moneda i el mercat. Amb aquesta cessió de la partida episcopal al rei, els jueus del bisbe passen a ser directament jueus del rei.

Els jueus de Vic no vivien en un barri exclusiu i tancat, sinó barrejats amb els cristians. Només a les grans ciutats i a les viles mitjanes es donava aquesta situació.¹² La documentació del segle XIII només esmenta com a calls jueus el de Barcelona i el de Girona, i per al cas que estudiem, fins al segle XIV no tro-

11. LLOP, «La fi de la comunitat jueva de Vic», p. 87-90, i «Noves dades», p. 288-292.

12. RIERA, «Juderías y sinagogas», p. 240.

bem l'expressió *callis Vicensis*, quan els jueus ja porten més d'una generació a Vic. Aquesta denominació continua utilitzant-se després de la desaparició de la presència jueva a la ciutat, com mostra un document datat a Vic el 1572.¹³ Aquest carrer surt sovint en la documentació del segle XVI, i es troba entre la catedral i el palau de Montcada. El carrer d'en Guiu passarà a anomenar-se plaça de Mont-rodon i, després, placeta de Malla.

L'únic topònim que recorda el pas dels jueus per la ciutat que ha arribat fins a l'actualitat és el del puig dels Jueus, que indica el lloc on hi havia el cementiri.

3.2. *La sinagoga*

La sinagoga és l'espai comunal per excel·lència, i no es limita a ser el centre de culte jueu: també és el centre docent (la *schola* dels documents), el centre de les institucions benèfiques del call i el punt de reunió de les assemblees públiques.

Malgrat que més d'un centenar de localitats catalanes han tingut un assentament jueu a l'edat mitjana, no s'han documentat més de 40 sinagogues, de les quals ben poques duraren més de cent anys. La creació d'una sinagoga en el si d'una comunitat és, en realitat, la resposta a una sèrie de necessitats col·lectives.¹⁴ Caldria distingir entre la *sinagoga*, la *madrassa* o escola rabínica i, ocasionalment, centre d'oració, i els *oratoris*, que són llocs de pregària d'ús privat.¹⁵ L'existència de llocs de culte jueus públics i privats és molt important, i mentre la sinagoga pública és també l'espai de reunió pública, la majoria d'oratoris privats eren ocasionals i temporals, i els documents s'hi poden referir com a sinagoga.¹⁶

Les sinagogues disposen d'una sèrie d'elements al seu interior: una arca (*aaron ha-kódeix*) que conté els rotlles de la Llei (*Torà*), un llum encès en re-

13. El 7 de juny de 1572, Jaume Valls, tutor del seu nebot Pere Joan Valls, estableix al mestre de cases Antoni Ros un pati o casal situat «al carrer d'en Guiu o dels Jueus» per la part de ponent. Arxiu Municipal de Vic, Privilegis, ll. xv, f. 283. Citat en JUNYENT, *Jurisdicció i privilegis de la ciutat de Vic*, p. 292.

14. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*.

15. MAGDALENA, «Sinagogas, madrazas y oratorios de la aljama de Calatayud», p. 117-123.

16. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, p. 164-173.

cord de la llum perpètua del temple de Jerusalem (*ner tamid*), una plataforma elevada, amb una taula on es llegeix la Torà (*bimah*), un canelobre de set braços (*menorà*) i seients (separació d'homes i dones). Era habitual que a la sinagoga hi hagués una caixa per a guardar-hi la documentació de la comunitat: privilegis, ordenances internes o documentació econòmica externa; no es tracta d'elements de culte, sinó relatius a la vida comunitària.¹⁷

En el cas de Vic, trobem per primer cop anomenada una sinagoga en un document del 1265 que posa fi a unes qüestions entre Bonmacip i Llobell Cerc.¹⁸ Aquesta sinagoga es podria tractar d'un oratori o d'un lloc provisional destinat a reunir els jueus per a pregar. Ho fa pensar el fet que uns anys més tard, el 1277, un grup de jueus compren a un ciutadà de Vic, Arnau Miró, un terreny (hort o pati) on els jueus poden construir cases i una sinagoga.¹⁹

Aquest pati de terra amb hort es trobava sota domini episcopal i es guardaren els drets del bisbe. Les afrontacions, malauradament, només permeten ubicar la sinagoga amb aproximació, ja que el document descriu que limitava a l'est amb part del seu hort i una paret que hi ha entre el dit pati i l'hort de Berenguer Erumir i la seva dona, al sud amb hort, a l'oest amb camí públic —on hi ha entrada i sortida— i al nord amb les cases de Guillem Regali, sabater. A canvi del pagament anual de dos auris d'or per Tots Sants, poden fer les «domos et scholam et quocumque aliud volueritis ab abisso usque ad coelum», i podran deixar l'establiment sempre que hagin fet obres per valor de cent sous barcelonesos de tern.

El document especifica que a la paret de l'est poden fer-hi una finestra d'un pam, a tres tàpies d'alçada. Cap a migdia poden obrir una única finestra d'un pam, a tres tàpies i mitja i amb una distància de dotze pams com a mínim del carrer.

L'últim aspecte que recull el document és el de les aigües pluvials. Mentre Miró i els seus s'obliguen a recollir les aigües pluvials «de medietate illius loci in quo Iudaei seu mulieres Iudaeae stabunt et orabunt ibidem», els jueus han de recollir les aigües de l'altre vessant. Aquesta informació és molt suggerent, ja que d'una banda es fa una referència explícita a l'espai femení de la sinagoga, on les dones podien estar i pregar, i de l'altra, la notícia de les aigües pluvials es podria relacionar amb els banys rituals. El micvé, utilitzat per a la pu-

17. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, p. 206-207.

18. Vegeu el document 1 de l'apèndix 2.

19. Vegeu el document 2 de l'apèndix 2.

rificació ritual, consisteix en un bany que no ha de ser tancat, sinó amb aigua corrent.

La lectura del document evidencia uns aspectes importants. En primer lloc, es tracta del document que refereix l'establiment d'un pati per a construir-hi la sinagoga de la comunitat. Altres comunitats també van rebre permisos per a construir sinagogues a Catalunya, malgrat la prohibició de la doctrina cristiana, com és el cas de Besalú (1264) o Mallorca (1290).²⁰ També és important perquè és la primera manifestació corporativa dels jueus de Vic. Finalment, perquè produeix una reacció immediata, ja que l'ardiaca de Vic, en nom del bisbe i de tota la ciutat, protesta contra una obra que considera escandalosa en una ciutat episcopal.²¹

El 10 de gener de 1278, Berenguer de l'Estany, escriptor jurat de Vic, va llegir als jueus de Vic David Campsor, Bonmacip, Llobell Cerç, Bonjueu, Astruc de Camprodon i Bonhome la denúncia de l'ardiaca Ramon de Meserata (o Marata) demanant que s'aturin les obres d'una sinagoga nova que considera una «obra nefandíssima». L'ardiaca va denunciar l'obra llençant tres pedres sobre l'obra, seguint la tradició del dret romà sobre edificis nocius i il·legals.²² Tot i la importància i la força de les institucions eclesiàstiques de Vic al segle XIII,²³ aquesta oposició del canonge de la catedral a la construcció de la sinagoga prop de la seu episcopal, i a més en un solar sota domini del bisbe, no va impedir la construcció de l'edifici.²⁴

Només dotze anys separen la primera referència a una sinagoga i la denúncia de l'ardiaca. Val a dir que no s'han documentat referències a una sinagoga *nova* o *major* que indiqui l'existència de dues sinagogues consecutives en un període de temps tan breu, ni que es tracti d'una sinagoga per cada partida. De fet, la denúncia que fa l'ardiaca l'any 1278 és perquè es construeix una sinagoga *de novo*, i no esmenta l'existència d'una d'anterior, tot i que el document de 1265 conté explícitament el mot *sinagoga*.

20. ASSIS, *Jewish economy in the medieval Crown of Aragon, 1213-1327*, p. 211-213.

21. OLLICH, «Un nou document», p. 261-263.

22. RIERA, *Els poders públics i les sinagogues*, p. 85. Riera només documenta una altra oposició eclesiàstica a la construcció d'una nova sinagoga a Catalunya, la de Tortosa l'any 1262 (p. 84-85).

23. OLLICH, «Les entitats eclesiàstiques», p. 91-92.

24. OLLICH, «Un nou document», p. 257-267. Vegeu el document 3 de l'apèndix 2.

L'any 1317 es van fer obres a la sinagoga per valor de 200 sous,²⁵ tot i que no es descriuen.

Però, on es va construir la sinagoga? Les afrontacions del pati on es va edificar eren clares per a un habitant del Vic del segle XIII, però no ajuden a situar el lloc del seu emplaçament. Alguns autors la situen a l'antic carrer d'en Guiu, a la jurisdicció episcopal que després passaria a ser reial, però no argumenten per què;²⁶ Corbella comenta —però no transcriu— un document segons el qual la sinagoga es trobaria al carrer d'en Guiu,²⁷ tot i que també afirma que probablement es trobaria entre l'església de les Sagramentàries i la casa del capellà del mateix convent, afirmant que hi ha documentació —que no cita, ni transcriu, ni comenta— que ho corrobora.²⁸

L'anàlisi de les afrontacions citades en un document que es redactà cinquanta-cinc anys després de l'establiment de la sinagoga reforça la ubicació de la sinagoga al carrer d'en Guiu, centre neuràlgic del call jueu vigatà.²⁹

<i>Establiment pati (1277)</i>	<i>Laudemi (1332)</i>
<p>Arnau Miró és l'establidor.</p> <p>Afrontacions: est amb una part de l'hort d'Arnau Miró i amb una paret que hi ha entre el pati i l'hort d'en Be-renguer Erumir i la seva dona, sud amb una part de l'hort d'en Miró, oest amb el carrer públic (lloc amb entrada i sortida), i nord amb les cases de Guillem de Real, sabater.</p>	<p>Salomó Vidal va comprar una casa i hort a Maimó Bonjuha al carrer d'en Guiu.</p> <p>Afrontacions: est amb l'hort de Bernat Erumir, sud amb l'<i>auberc</i> d'A. Miró, oest amb l'esmentat carrer, nord amb la casa de Maimó Bonjuha i Preciosa.</p>

25. ABEV, ACF-4596, f. 27v.

26. MILLÀS, «Notas históricas sobre la judería de Vich», p. 317, i JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, p. 89-90.

27. Vegeu la nota 34; CARRERAS, «Notas dotzencentistes d'Ausona», p. 365-366.

28. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 23.

29. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 159-160, 214-215. Vegeu la nota 38.

Malgrat la coincidència de les afrontacions, hi ha un escull important: mentre que el pati de la sinagoga es va establir sota domini episcopal, el document de 1332 és d'un habitatge de domini del senyor de Montcada. De fet, Salomó Vidal va comprar una casa i hort a Maimó Bonjuha al carrer d'en Guiu, i va haver de pagar 10 sous a Humbert de Palau, procurador del noble. És molt possible que aquesta casa sigui la mateixa que Maimó Bonjuha i el seu pare, Bonjueu de Mallorca, van adquirir l'any 1318: el clergue Pere de Serra va establir als esmentats jueus una peça de terra amb un dels dos *staticis domorum* per edificar-hi una casa; ara n'hi ha una de destruïda, sota domini dels Montcada, davant de la casa i casal d'Arnau Miró.³⁰

Al carrer d'en Guiu hi havia altres jueus vivint sota domini dels Montcada: Astruc Vidal, Vidal Jucef³¹ i Astruc Vidal Cresques.³² No tenim, però, referències a la sinagoga.

L'única notícia que registra l'escola dels jueus a la ciutat de Vic es troba al capbreu de censos de la Mensa Episcopal de l'any 1336, un document que es conserva en força mal estat.³³ Esmenta els veïns de la via d'en Guiu, i després, que «ex alia parte» hi ha l'escola dels jueus. Què volia dir «ex alia parte»? Des d'un document que registra el cobrament de censos a la partida del bisbe, la relació de llocs al carrer d'en Guiu es pressuposa a la banda esquerra, ja que aquest carrer dividiria la jurisdicció de la ciutat (la part occidental correspondria a la partida del bisbe i l'oriental, al senyor de Montcada). Per tant, l'escola se situaria a l'altra part, a la banda dreta, i l'afrontació amb el carrer públic per ponent no estaria en contradicció amb la jurisdicció episcopal.

Un altre capbreu, aquest del segle xv, confirma que es trobaria a la part del carrer d'en Guiu que correspondria al domini dels Montcada, ja que hi hauria una casa sota domini i franc alou del bisbe. La casa afronta amb el carrer per l'oest, com la sinagoga, i el bisbe cobra un cens. Hi viu el notari Bernat de Torrents i és molt interessant la notícia de la proximitat amb un espai utilitzat com a assaonador.³⁴

La documentació conservada proporciona notícies que no es limiten a aspectes relacionats estrictament amb l'edifici i la seva ubicació. Els seients de la

30. ABEV, ACF-4596, f. 65v-66r. Arnau Miró va establir el pati per a la sinagoga.

31. La casa d'Astruc Vidal afrontava per l'est amb la de Vidal Jucef.

32. ABEV, ACF-4603, 157v-158r. El llibre conserva un paper amb lletra de mossèn Corbella on s'afirma que és a prop de la sinagoga per les afrontacions.

33. ABEV, ACF-812, f. 26r.

34. ABEV, AEV-798, f. 98r-99r.

sinagoga eren de propietat particular, i es podien vendre, cedir i llegar. Les referències de cessió de seients que tenim són del segle XIV i no es refereixen a la sinagoga de Vic: el 1319, Astruc de Manresa, jueu de Vic, cedí al seu fill Mosé la meitat del seient que tenia a la sinagoga major de Barcelona, l'altra meitat del qual la tenia el seu fill Issac, i el 1349, Dolça, dona de Jucef Vidal, donà a la seva filla Astruga un seient a la sinagoga major de Girona.³⁵

Sobre el cens que els jueus havien de pagar per la sinagoga, es conserven dues èpoques. La primera és del 1301, i els jueus Astruc Caravida, fill d'Astruc Caravida, i Bonmacip paguen 10 sous barcelonesos de tern a Ramona, vídua de Pere Simó d'Examena, pel cens de dos anys. Aquests sous corresponen als dos morabatins que els jueus de Vic han de pagar per Tots Sants i que el notari Pere Simó d'Examena devia haver adquirit.³⁶ El 1314 és el fill i hereu del notari qui rep dos morabatins d'or d'Astruc de Manresa i Jucef de Mallorca, jueus de Vic.

Les notícies del rabí de la comunitat les proporciona el treball de Corbella, que menciona Astruc Vidal Cresques, «rabine sive capellanum», per primera vegada el 1336.³⁷ El notari cristià necessita explicar què és el rabí i l'equipara al capellà cristià, «confusió» que es repetirà en altres documents. Uns anys després, el 1340, apareix l'única menció a la «trona», que es refereix a la plataforma elevada de la sinagoga. El document explica la deliberació que hi va haver a la sinagoga sobre les talles i col·lectes fetes pels secretaris d'aquell moment, quan estaven «celebrantes horas et capellano nostro stante in trona dictae scholae».³⁸ Els rabins no eren treballadors de la comunitat, sinó que tenien el seu propi ofici (metges, mercaders...) i la seva professionalització va ser un procés gradual.

Amb el canvi de senyor jurisdiccional, els jueus inicien un registre que conté l'acceptació de l'estatut reial sobre els jueus de Vic i les successives renovacions des del 1315 fins al 1342 (només manquen els anys 1334 i 1336). Els representants de l'aljama, en nom de tota la comunitat, accepten els estatuts dictats pel rei a l'interior de la sinagoga, davant el batlle reial, única referència documentada d'un cristià dins la sinagoga vigatana.³⁹ Aquesta font conté una

35. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 149-150.

36. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 24, 170-171.

37. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 125, 203.

38. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 183.

39. Els jueus es comprometen a servir els estatuts reials dels jueus de Barcelona, dels quals es transcriu una part. ABEV, ACF-4597.

menció del rotlle de la sinagoga, que només es troba de nou en un document una mica anterior.⁴⁰

No s'han documentat atacs contra el call ni contra la sinagoga, fet que es podria explicar en part per la ubicació del call jueu, a prop del castell dels Montcada i de la catedral de Vic. En determinats moments, el rei enviava manaments a diverses poblacions amb comunitats jueves per tal d'evitar mals comportaments o atacs a aquesta minoria, ja que sovint la conducta dels cristians arribava a la violència.⁴¹ El destí i el final de la sinagoga no es coneixen amb seguretat. Alguns autors consideren que a mitjan segle XIV, durant els conflictes amb Bernat de Cabrera, comte d'Osona, la zona propera al palau dels Montcada hauria rebut nombrosos atacs i molts edificis devien quedar destruïts, i la sinagoga, desafectada; la data proposada oscil·la entre 1356 i 1364.⁴² Uns anys més tard, quan es van produir els atacs als calls catalans l'any 1391, el batlle regent de la partida de Montcada, Guillem Ferrer, a petició de Francesc de Grau, procurador de la Casa de Montcada, va fer un inventari dels béns de les cases dels jueus de Vic. El motiu que ho justificava era el fet que a Catalunya i al Regne d'Aragó s'havien produït «rumors i assalts», i consideraven que era necessari per a la conservació dels béns dels jueus. La si-

40. Segons el document, amb el «rabinum sive capellanum cum rotulo in brachio». CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 202-203.

41. El 8 d'octubre de 1279, el rei Pere II escrivia des de València a causa del fet que quan els frares predicadors pregaven a les sinagogues, els cristians omplien l'edifici per molestar i burlar-se dels jueus. El rei envià el seu veguer i va manar als cristians que no entressin a les sinagogues, tret de tres o quatre cristians honorables (REGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, p. 135-136). El rei pregà als frares menors de Barcelona que persuadissin els jueus de convertir-se, però no mitjançant amenaces i violències. El rei envià manaments a les aljames de Girona, Vic, Vilafranca, Tarragona, Montblanc, Cervera, Lleida, Montsó, Osca, Saragossa, Jaca, Tarassona, Calataiud, Daroca, Terol, Tortosa, València, Xàtiva, Eixea, Barbastre, i també als frares de Girona, Vic, Cervera, Montblanc, Lleida, Castelló, Tarragona, Montsó, Tortosa, Osca, Saragossa, Tarassona, Eixea, Borja, Calataiud, Daroca, Terol, València, Xàtiva, Jaca, Barbastre (REGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, p. 135-136). Uns anys després, el 1282/1283, el rei fa manaments contra la lapidació de cristians a jueus el dia de Divendres Sant i les festes de Pasqua al veguer de Tortosa, als batlles i justícies de Morverdre, Xàtiva, Barcelona, Vic, Vilafranca, Tarragona, Girona, Besalú, Lleida, Cervera, Tàrraga, Osca, Saragossa, Calataiud, Barbastre, Alagon, Borja, Tarassona, Tauste, Eixea, Luna, Uncastillo, Jaca, Ruesta, Daroca i Terol (REGNÉ, *History of the Jews in Aragon*, p. 185-186).

42. Dades sense citar la font de la qual s'obté aquesta informació. JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, p. 91, 100 i 103, i ADELL, BENET i PLADEVALL, «Juderia», p. 678.

tuació no va portar a la destrucció del call, sinó a la conversió dels últims jueus de la ciutat.⁴³

3.3. *El cementiri*

La primera notícia que tenim del cementiri o fossar dels jueus de Vic és del 1327, quan Jaume de Puigcercós, sabater de Vic, i la seva dona Maria vengueren perpètuament a Vidal Jucef, Astruc Jucef, Jucef Vidal, Salomó Vidal i Jucef Astruc, jueus de Vic, i a tots els jueus i jueves de la comunitat de Vic, un terreny a la parròquia de Vic conegut per «el puig d'en Guillem de Llorenç», per tal que els jueus hi construïssin el seu «fossarium Iudaeorum et Iudaeorum».⁴⁴

Jaume de Pau, ciutadà de Vic, havia establert perpètuament aquesta peça de terra als venedors per dos sous censals per Pasqua. Les afrontacions descriuen que limita a l'est amb la peça de terra que el dit Jaume de Pau establí a en Crivillers, també sabater, al sud amb la peça que resta al matrimoni venedor, a l'oest amb la part que havien establert a Pere de Clotes, sabater, i al nord, una part amb l'establiment d'en Crivillers i una part amb la d'en Clotes. S'especifica que els jueus poden construir un mur per tancar el terreny i que les aigües pluvials hauran de tenir sortida per la part que els venedors tenen de la dita finca, de la qual desconeixem les dimensions. El preu de la venda és de 20 sous barcelonesos i els jueus hauran de pagar a Jaume de Pau els dos sous anuals que fins aleshores pagaven Jaume de Puigcercós i la seva dona. Tractant-se d'un contracte emfitèutic, per canviar les condicions necessitaven l'aprovació legal del senyor alodial, Jaume de Pau, perquè d'altra manera el document no seria vàlid. Després de cinc anys, el 5 de gener de 1332, Jaume de Pau els concedeix la terra per lliure i franc alou, a canvi de vint sous més.

Alguns cementiris jueus situats en terrenys elevats reben el nom de Montjuïc, com és el cas de Barcelona, Girona o Vilafranca.⁴⁵ En el cas de Vic, el «puig d'en Guillem de Llorenç» passà a anomenar-se «puig dels Jueus», topònim que ha pervingut fins a l'actualitat.

43. ABEV, ACF-505, f. 199v. LLOP, «La fi de la comunitat jueva de Vic».

44. CORBELLÀ, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 25, 27, 171-172. Vegeu el document 4 de l'apèndix 2.

45. ASSIS, *Jewish economy in the medieval Crown of Aragon, 1213-1327*, p. 233.

3.4. *Les cases privades*

Els documents poques vegades esmenten el lloc de residència dels jueus i, quan ho fan, no donen gaires detalls de l'habitatge. Les cases jueves no eren diferents de les cristianes, i l'únic element que les devia identificar és la presència d'una mezuzà, sempre que no hagués estat un element reutilitzat.⁴⁶

L'anàlisi dels documents notariais entre 1231 i 1315 aporta informació a partir de tipologies diferents de documents.⁴⁷

Tot i que en els manuals notariais i en els *Libri Iudeorum* els préstecs són la sèrie més abundant, n'hi ha pocs que informin sobre cases jueves, i sempre ho fan de manera indirecta: es tracta de deutors que obliguen les seves cases, de les quals només diuen el carrer on es troben, i consta que hi viu algun jueu.

El 17 d'abril de 1284, Pere Rossell, rector de Múnter, i la seva mare Maria obliguen les cases que tenen al carrer de na Calcinera, on viuen en Català i Proençal, jueu, per raó de deute a Pere de Cloper.⁴⁸ Uns anys després, el 29 de gener de 1297, Pere Artal i la seva dona Ermessenda obliguen les cases que tenen al carrer Hospital de Jerusalem, en la qual viu Jucef de Mallorca, a Astruc Caravida per raó de deute.⁴⁹ Ja al segle XIV, el 14 de gener de 1312, Pere de Guardiola i la seva dona Guillema obliguen a Astruc Caravida les cases que té al carrer de Jubaltar, en les quals viu Vidal Jucef.⁵⁰

La tipologia que més il·lustra sobre aquest tema és la del lloguer, ja que no hem documentat compravendes de cases, com tampoc hi ha lloguer entre jueus. Les dades que aporten els 15 documents localitzats del segle XIII informen sobre el cristià que les lloga i el jueu que les rep, una breu descripció de la casa o bé del lloc, sovint només la partida on està situada, el preu i el termini pel qual s'estableix el lloguer. De les cases llogades, vuit es troben sota domini dels Montcada (53,3 %) i quatre sota domini episcopal (26,6 %), i en tres casos no s'especifica (20 %).

46. La *mezuzà* és un pergami enrotllat que conté escrita l'oració jueva «Escolta, Israel» i la paraula *Xadday* (Totpoderós); es posa dins un tub o capseta i s'encasta al marc dret de la porta de les cases jueves. En entrar i sortir, els jueus hi han de posar la mà a sobre, tot recordant que Déu va donar la Llei al seu poble.

47. LLOP, *L'aljama de jueus de Vic al segle XIII*.

48. ABEV, ACF-4588, f. 10r.

49. ABEV, ACF-4591, f. 44r.

50. ABEV, ACF-4594, f. 21r.

— Domini dels Montcada: carrer de na Calcinera, carrer Pelegrí i carrer de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.

— Domini episcopal: Mercadal, carrer de Santa Maria i carrer de Subaltar o Jubaltar (actual Gibaltar), al costat de Santa Maria la Rodona.

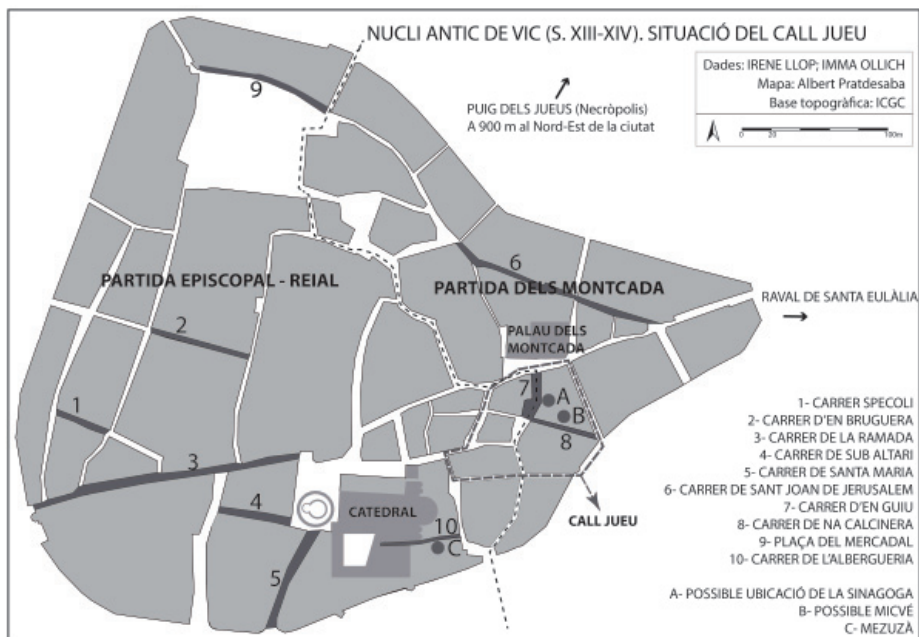

FIGURA 1. Plànol del call jueu de Vic (segles XIII-XIV). (I. Llop, I. Ollich i A. Pradesaba)

Són poques les dades que aquest conjunt de documents aporta sobre les cases, situades totes a Vic. La casa que lloga Brunissenda Llorenç al Mercadal té porticons, cortal i obrador. Les indicacions més freqüents són que una part de les cases es reté per als llogaters: es tracta de l'obrador i el celler. Només en un cas es diu que es lloguen les cases i els horts. Berenguer Terrer permet a Bonmacip que obri una paret o tàpia i tanqui una trapa, tot i que el document està en molt mal estat. Les afrontacions no són gaire clares, perquè de nou es remet als límits de cases de veïns que no sabem on s'ubiquen exactament («prop d'en Roquet», «a les cases que havien sigut d'en Pere Miró» o «davant de la casa de Bernat Codina, ciutadà»).

Una de les clàusules que es repeteix en els documents, generalment etceterada, és la que no permet als llogaters de treure el jueu de les cases per raó de major lloguer, sinó segons el costum de la vila de Vic. El document que dona

més detalls explica que, si per raó de restaurar la casa, per manament del comú de la ciutat o per altra raó fos necessari fer obres, els llogaters es farien càrrec de les despeses.⁵¹

Els contractes de lloguer a vegades donen notícies que fan reinterpretar els documents. Bertran Urdí i el seu fill Ferrer reconeixen a Benaia Llobell que lloguen les cases al carrer Hospital de Sant Joan pel lucre de 30 sous que li deuen. Jaume de Pou reconeix un deute de 66 sous a Goig, dona de Gràcia Cap; Ermessenda de Farxs lloga una casa a Vidal Jucef, el qual retindrà els 20 sous del lloguer per raó dels 100 sous que li havia deixat aquell mateix dia. Guillem Ramon de Terrers lloga una casa a Cento Ayo, afegint que hi pot habitar o llogar sense que li hagi de tornar el lloguer. Aquest fet, a més de la presència de procuradors i marmessors, i que alguns jueus reben diversos lloguers, fa pensar que es pot tractar de préstecs encoberts. Altres jueus que reben lloguers són Bonastruc, Bonastruc Satorra i dona Regina Cabrita, David Canviador i Goig, Llobell Cerç, Astruc d'Hispania (juntament amb Bonmacip), Benaia Llobell, Vidal Taroç, Cento Ayo i Goig, dona de Gràcia Cap (reben un lloguer), Vidal Jucef (rep dos lloguers) i Jucef de Mallorca i Bonmacip (reben cinc lloguers cadascun). El fet que alguns jueus comprin diverses cases en terminis molt breus permet suposar que hi devia haver alguns membres de la comunitat jueva amb patrimoni immobiliari a la ciutat.⁵²

També en aquest sentit, el 17 de març de 1297, Berenguera, la vídua de Bartomeu de Gurri, de Vic, va donar plena i corporal possessió a Bonmacip, jueu de Vic, de les cases que tenia a Santa Eulàlia, sota domini dels Montcada, barri extramurs a l'est de la ciutat i molt allunyades del call, per raó dels 46 sous i lucre que deu.⁵³

Corbella comenta alguns documents que no han estat localitzats. La compra de les dues cases que Astrugó de Manresa adquireix al carrer d'en Bruguerà l'any 1278 o la que Vidal Duran, jueu de Vic, fa de dues cases al carrer de Specoli l'any 1284 permeten ampliar el radi del call jueu vigatà. Hi ha un lloguer de l'any 1280 que reclama molta atenció.⁵⁴ Pere de Pausa lloga a Astruc

51. ABEV, ACF-4588, f. 4r.

52. Un exemple seria Jucef Vidal, amb una important activitat com a creditor i amb pes a l'aljama (en va ser secretari), que adquirí una casa destruïda al carrer d'en Guiu l'any 1345, i l'any següent comprà una casa amb bassa sota domini dels Montcada. ABEV, ACF-4606, f. 70r, i ABEV, ACF-4606, f. 98v-99r, respectivament.

53. ABEV, ACF-4591, f. 44v.

54. No hi ha la transcripció del document. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 154-155.

d'Hispania, Llobell Cerç i Bonhom, jueus de Vic, una casa i hort que tenia al carrer d'en Guiu. Els límits són especialment interessants, perquè la situa afrontant per migdia amb la sinagoga («in domo scholae Iudeorum»).

Les notícies de les cases posteriors a 1315 procedeixen de l'estudi de Corbella.⁵⁵ Els lloguers de cases i obradors se situen a la partida de Montcada (any 1312), al carrer de la Ramada (1318), carrer d'en Juvanteny (1327, carrer sense identificar), carrer Hospital de Sant Joan de Jerusalem (1330), plaça dels Jueus (1334), carrer d'en Guiu (1340). Maimó Bonjuha i la seva dona Preciosa tenien unes cases al carrer d'en Guiu, que comprà Salamó Vidal (1332).⁵⁶

L'únic inventari de cases de jueus que ens ha arribat té un valor excepcional.⁵⁷ El dia 8 d'agost de 1391, Guillem Ferrer, batlle regent de la partida de Montcada, a petició de Francesc de Grau, procurador de la Casa de Montcada, va fer un inventari dels béns de les cases dels jueus de Vic. El motiu que el justifica era la protecció dels béns d'aquests jueus arran de la persecució i els atacs a diversos llocs de Catalunya i Aragó. Es tracta dels habitatges de Coloma, Selic i Salomó Satorra, situats al carrer d'en Guiu.⁵⁸

L'inventari descriu l'interior de les cases on vivien jueus, i palesa el fet que les cases jueves no eren diferents de les dels cristians. Es tracta d'habitatges modestos, poc moblats, amb objectes gastats i de poc valor.

La casa de Coloma tenia un menjador, cuina i dues cambres. Selic vivia en un lloc del qual es descriu l'obrador i la cuina; a l'obrador hi havia objectes propis del treball relacionat amb el fil. L'últim espai és el de Salomó Satorra, que vivia a l'obrador d'un ciutadà de Vic, Pere de Codeyan. En un cove hi ha unes estisores de sastre, fet que explicaria la presència de tanta roba i podria indicar l'ofici del jueu. Es tracta de l'únic que posseeix béns que indiquen que és jueu: dos llibres de jueus i una gramalla de color blau fosc amb seda vermella i una gramalla amb «la roda de vermey de jueu».⁵⁹

55. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 153-160.

56. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 159-160, 214-215.

57. ABEV, ACF-505, f. 199v. LLOP, «La fi de la comunitat jueva de Vic».

58. Vegeu el document 5 de l'apèndix 2.

59. Respecte a la rodella, que era un senyal distintiu visible que diferenciava els jueus dels cristians a primera vista, tenim notícies de com havien de ser les que portaven els jueus vigatans: de drap vermell o groc. L'any 1340, el rei mana als seus oficials, a súpliques dels jueus de Vic, que no siguin obligats a portar una rodella més gran que la que portaven els jueus de Barcelona (ESCRIBÀ i FRAGO, *Documents dels jueus de Girona*, p. 139). D'altra banda, un manuscrit del segon quart del segle XIV que es conserva a l'Arxiu Municipal de Vic obliga «a tot juheu, estrany o privat, qui aja XII anys ho més port roda de drap vermel ho groch per mig per

Tres dies després, els últims jueus de la ciutat, quatre dones i dos homes dels quals no es menciona el nom, es convertiren al cristianisme, cosa que suposà el final de l'aljama jueva de Vic.

4. Els espais i l'arqueologia⁶⁰

Fins aquí tenim constància escrita de la presència i de l'activitat dels jueus a Vic al llarg dels segles XIII i XIV. Però, què ens diu l'arqueologia de la ciutat? Hi ha una arqueologia jueva a Vic? No hem d'oblidar que és molt arriscat afirmar que unes restes arqueològiques pertanyen a una sinagoga, ja que, com hem vist, aquests edificis no tenen elements clarament diferenciadors que els facin identificables. El mateix passa amb els banys, la carnisseria, les cases...

Per entendre la situació de l'arqueologia jueva a Vic, cal donar un cop d'ull a les diverses actuacions arqueològiques que s'han realitzat al nucli antic des del 1982. En general, la majoria de restes i estructures localitzades corresponen a l'època romana i/o medieval, sense que ara per ara en puguem atribuir cap com a específicament jueva.

4.1. *Les excavacions arqueològiques programades a Vic i el Projecte d'Arqueologia Urbana de Vic (PAU)*

L'any 1982 es va produir un canvi important en la recerca arqueològica a Catalunya: des d'aquest moment, amb el traspàs de competències al govern de la Generalitat de Catalunya, el Departament de Cultura, amb el recentment creat Servei d'Arqueologia, és el responsable del Patrimoni Arqueològic. Això va coincidir amb una època de creixement i de transformació urbanística a les ciutats, i Vic no en va ser pas una excepció. Els canvis i les obres de millora van afectar també el nucli antic, que en aquell moment no tenia cap

mig en la vestadura subirana devant en lo pits, e que la roda sia ample de 1 croat d'argent e que no la gos amagar sots ban de xx sous» (CUNILL, «Ordinacions sobre bans y penes a Vich en el segle XIV», p. 23-27).

60. Aquí voldria tenir un record i un agraïment molt especial per al doctor David Romàno, catedràtic de la Universitat de Barcelona, que en el darrer curs de llicenciatura d'història ens va introduir a en Prim Bertran, a la Montserrat Casas i a mi mateixa en la historiografia medieval jueva. [Nota d'Imma Ollich.]

mena de protecció patrimonial: renovació de carrers, noves infraestructures de llum, aigua i gas, i construcció d'aparcaments subterranis van afectar directament el patrimoni soterrat durant segles.

També va coincidir amb una nova etapa de l'arqueologia acadèmica: de les universitats sortien noves fornades d'especialistes i tècnics en patrimoni que superaven l'antic concepte d'arqueologia entesa com una afició, o com un col·leccionisme puntual. Es van formar equips de recerca interdisciplinaris, amb projectes concrets de treball, entre els quals l'excavació del nucli antic de Vic. Així, a partir del 1982 i des de la Universitat de Barcelona es van dur a terme un seguit d'excavacions a la zona alta de la ciutat, no tan sols al Temple Romà (el castell dels Montcada medieval), on ja havia intervingut esporàdicament la Diputació de Barcelona, sinó en cases particulars i carrers en obres.⁶¹ Les excavacions del carrer del Cloquer, prop de la catedral, de la Taula, de la casa Genís, de la casa Balmes, de la casa Masferrer, van donar molta informació sobre el Vic antic, però sempre parcialment, ja que calia adaptar-se a les possibilitats que permetia l'espai per excavar. Malgrat tot, per sota de les construccions actuals, emergia el Vic romà i medieval. Especialment interessant va ser l'excavació de la plaça de la Pietat, al costat del Temple Romà, amb la localització d'una necròpolis altmedieval de tombes antropomorfes dels segles IX-X al nivell inferior, tallades per sitges i estructures corresponents al mercat medieval de la Quintana, prop del castell dels Montcada.

Però, i els jueus? On és la sinagoga, una casa o qualsevol resta que es pugui identificar com a jueva? En aquells moments, malgrat les excavacions programades, també es van realitzar moltes obres sense cap seguiment arqueològic en cases del nucli antic. El cas de Can Colom és paradigmàtic: es tracta d'un comerç que ocupa una bona part del costat sud de la plaça de la Pietat, a tocar de la baixada de l'Eraime, en un punt on és segur que hi havia estructures, potser relacionades amb el mercat de la Quintana, potser algunes amb els espais jueus. Es va renovar totalment i rebaixar el subsol sense cap mena de control arqueològic.

El col·lectiu d'arqueòlegs d'Osona CIAO (Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona), creat el 1985, va decidir fer un pas endavant i implicar l'Ajuntament en la defensa i protecció del patrimoni arqueològic de Vic. A partir d'aquí, el consistori va començar la redacció d'un Pla Especial de Pro-

61. Excavacions dirigides per Maria Dolors Molas i Imma Ollich. MOLAS i OLLICH, «Projecte de defensa del patrimoni arqueològic de la ciutat de Vic».

tecció i Millora del Centre Històric de Vic, dirigit per l'arquitecte Miquel Surinyach.

Un avenç important per a l'arqueologia urbana de Vic va ser la implementació del Programa d'Arqueologia Urbana (PAU), impulsat per Miquel Llongueras des de la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya el 1992, i que es va portar a terme en diverses ciutats catalanes. Vic es va incloure en el PAU com una de les ciutats on calia catalogar i protegir el patrimoni arqueològic.

Al llarg dels anys 1992 i 1993 es va procedir a catalogar els llocs arqueològics de la ciutat.⁶² El resultat van ser centenars de fitxes, aplegades en dos volums que van ser entregats a l'Ajuntament de Vic. L'objectiu és que abans que es realitzi qualsevol obra al nucli antic s'avaluï la possibilitat de la presència de restes arqueològiques i s'efectuï una excavació prèvia o, com a mínim, un seguiment. Cal dir que l'aplicació del PAU per part del consistori de la ciutat ha estat molt irregular al llarg dels anys. A partir del 2010, però, Vic ha incorporat al POUM (Pla d'Ordenació Urbanística Municipal) la normativa que, en principi, obliga a efectuar seguiments i intervencions arqueològiques preventives al nucli antic. En els darrers anys, aquesta normativa s'està aplicant a la majoria d'obres, tant públiques com privades. També és possible que en aquest canvi hi tingui molt a veure la implantació des del 2009 dels Serveis Territorials de Cultura a la Catalunya Central, amb la seu del Servei d'Arqueologia a Vic. Tot plegat s'ha traduït en l'augment de les intervencions arqueològiques i en troballes importants per a la ciutat.

4.2. *L'arqueologia i els espais dels jueus de Vic*

El PAU considera com a jaciment la sinagoga i el barri jueu amb el nivell A (zona d'alt interès arqueològic), però no s'ha fet cap excavació a les zones on possiblement podien ubicar-se. Quant al cementiri dels jueus, és un dels jaciments identificats al PAU, que en aquest cas rep la qualificació de nivell D (zona amb possibilitat de conservació de restes arqueològiques parcialment destruïdes).

62. La realització va anar a càrrec de Josep Pujades, Montserrat de Rocafiguera i Carme Subiranas, sota la direcció d'Imma Ollich i M. Dolors Molas.

L'excavació dels espais públics localitzats als documents (sinagoga i cementiri) no ha estat possible per dos factors determinants: el desconeixement de la identificació exacta de la sinagoga i la construcció de l'Hospital Universitari de Vic sobre el cementiri jueu.

4.2.1. El call jueu i les cases

Només els carrers esmentats per la documentació (Na Calcinera, de l'Hospital de Jerusalem, de Jubaltar o Subaltar, del Pelegrí, d'en Guiu, de Santa Maria, plaça dels Jueus, el Mercadal, de la Ramada, d'en Bruguera, de Juvan-teny, de Specoli) donen una pista prou bona per situar la residència d'alguns jueus vigatans. Malauradament, a causa dels canvis urbanístics al llarg dels segles, d'alguns d'aquests carrers no en sabem la ubicació exacta perquè han desaparegut o s'hi ha construït al damunt. Tot i que algunes excavacions han fet sorgir restes d'arcades de pedra atribuïbles a aquests carrers, per ara només podem fer una aproximació a la seva situació.

Pel que fa a les cases, i com hem dit abans, els documents confirmen que els jueus viuen enmig dels cristians, en cases llogades o comprades a cristians; per tant, en cases com les dels cristians. Per això, quant a restes materials, no és gaire lògic suposar que hi ha alguna manera de determinar si una casa era ocupada per un jueu o per un cristià. Una cuina, dues cambres, un hort o un pati són elements comuns en l'arquitectura d'una casa corrent dels segles XIII i XIV.

Tanmateix, una petita i recent troballa fa augmentar l'esperança de trobar noves restes jueves a Vic: s'ha localitzat un petit forat picat en un carreu i que sembla correspondre a una mezuzà, que forma part de la porta d'entrada d'una casa del nucli antic, al carrer de l'Albergueria, prop de la catedral.

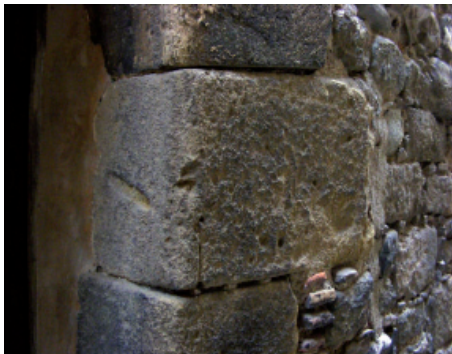
El forat per a la mezuzà és allargassat i arrodonit pels dos extrems, i picat amb molt poca fondària a la pedra. Les seves mesures són: 110 mm de llargada, 20 mm d'amplada i entre 8 i 10 mm de profunditat.⁶³ Al forat s'hi devia encastar una capseta, generalment cilíndrica, per a guardar-hi un pergamí amb la pregària «Xemà, Israel» (o «Escolta, Israel»; Deuteronomi 6,4-9).

63. En els calls jueus de Girona i Barcelona s'han conservat *in situ* nombroses mezuzàs, amb les mateixes característiques i mesures.

FIGURA 2.
Detall de la mezuzà localitzada
al carrer de l'Albergueria.
(Fotografia: A. Pratdesaba)

Com es pot observar a les imatges, la pedra amb el forat de la mezuzà està situada al terç superior dret de la porta, abans de començar l'arc. El carreu amb el forat mesura 50-55 cm de llargada, entre 29 i 36 d'alçària i entre 19 i 21 cm d'amplada. La mezuzà, picada a la cara que correspon a l'amplada, té unes mesures que es troben dins els paràmetres d'altres forats de mezuzà coneguts: cilíndric i arrodonit pels dos extrems, mesura 110 mm de llargada, 20 mm d'amplada i entre 8 i 10 mm de profunditat.

FIGURES 3 i 4.
Situació de la mezuzà
al carrer de l'Albergueria.
(Fotografies: I. Ollich)

La situació de la pedra a l'edifici de l'Albergueria, l'hostatgeria dels pelegrins i viatgers dependent de la catedral, a l'entrada de la ciutat pel portal i el pont de Queralt, fa pensar que es tracta d'una reutilització posterior i que la pedra deu procedir d'algun altre edifici proper. L'Albergueria està documentada des del 1061 fins al segle XIII com a hospital de pobres i viatgers, i el prior del monestir de Santa Maria de l'Estany n'era el procurador o encarregat.⁶⁴ Entre els segles XIV i XV, el prior de l'Estany, en ser nomenat canonge de la catedral de Vic, vingué a residir a la ciutat i convertí l'edifici de l'Albergueria en la seva residència.⁶⁵ Això coincideix amb les lluites i destruccions causades pel senyor de Cabrera a Vic, a la segona meitat del segle XIV. És possible, doncs, que fos en aquest moment de remodelació de l'edifici de l'Albergueria quan es fes servir el carreu amb la mezuzà per a la nova porta lateral.

També fa pensar en una reutilització la posició del carreu, amb el forat inclinat d'esquerra a dreta, cap a l'exterior. Originalment, la pedra devia anar plana i tombada cap a l'esquerra, amb el forat de la mezuzà més dret i una mica inclinat cap a l'interior. Cal remarcar que és la primera vegada que s'identifica una mezuzà a Vic i, per tant, que es disposa d'unes restes directament relacionades amb un habitatge jueu.

4.2.2. La sinagoga i els banys rituals

Per ara, no hi ha cap evidència arqueològica que identifiqui amb claredat la sinagoga de Vic, tot i que, seguint els documents, és molt possible que fos situada prop del carrer d'en Guiu i la placeta del mateix nom, a la zona que baixa des del castell dels Montcada fins a la catedral.⁶⁶ Es tracta d'una zona que, malgrat conservar una fesomia antiga, de petits carrerons i places irregulars, ha estat molt afectada tant en el pla urbanístic com per la remodelació interior de les cases, sense que s'hi hagi intervingut arqueològicament. Això, unit a les poques o nul·les restes que poden identificar una estructura com a sinagoga, fa que només puguem ubicar-la amb aproximació, tot esperant la possibilitat de noves excavacions.

64. OLLICH, «Les entitats eclesiàstiques», p. 93.

65. CABALLÉ, MOLAS i OLLICH, *Memòria de les excavacions arqueològiques de Vic. Jaciment de l'Albergueria 1990*; CABALLÉ, MOLAS, OLLICH i PUJADAS, *Memòria de les excavacions arqueològiques a l'edifici de l'Albergueria. Vic (Osona): Campanya 1992, i Campanyes 1993-1994*.

66. JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, p. 399.

El document del 1277 de compra d'un solar per a construir-hi la sinagoga indica les afrontacions amb claredat i permet situar sobre un plànol actual de Vic una nova ubicació de la sinagoga, precisament a l'altra banda d'on fins ara s'havia suposat que era.⁶⁷ Seguint el document, la sinagoga termenejava per ponent amb el carrer públic (sense dir quin és), que era per on tenia entrada i sortida, i ocupava una part del solar d'Arnau Miró, afrontant amb l'hort i pati del mateix Miró i de Berenguer Erumir, i amb una paret que donava a les cases d'en Guillem Ral, sabater. Aquestes afrontacions coincideixen amb el carrer d'en Guiu actual, per on es devia entrar a la sinagoga per una porta oberta a ponent, i amb la zona posterior de Can Franquesa, on s'han trobat restes d'una mena de cisterna d'origen romà.

FIGURA 5. Imatge actual del carrer d'en Guiu.
(Fotografia: I. Ollich)

67. El plànol de Vic a final del segle XIII, de Miquel Surinyach, marca la sinagoga amb el número 47 i la situa a l'esquerra de la placeta d'en Guiu (*Catalunya romànica* III, *Osona* II, p. 664).

L'any 2013 es va poder excavar al pati del darrere de Can Franquesa, una finca situada prop de Can Colom, amb motiu de la construcció d'un garatge. L'excavació presenta estructures arqueològiques romanes i medievals d'una certa entitat, de les quals encara no sabem la funcionalitat exacta perquè només s'ha pogut excavar parcialment el lloc. Tanmateix, els arqueòlegs li atribueixen un possible ús hidràulic d'origen romà.⁶⁸ Les restes de sediments ens indiquen tant un filtratge d'aigua com un ús continuat de l'estructura. A prop també s'hi han localitzat unes arcades que s'obren cap al sud i que comunicarien amb el carrer de Na Calcinera.⁶⁹ La proximitat entre aquestes restes i els antics carrers d'en Guiu i la placeta de Malla fa pensar que potser hi havia alguna connexió entre aquesta zona i la possible sinagoga. La referència documental de l'aprofitament de les aigües pluvials de la teulada de la sinagoga reforça la hipòtesi de la proximitat de l'edifici a un dipòsit. Tot i així, caldrà esperar noves excavacions per a confirmar-ho totalment.

Pel que fa als banys rituals, hi ha la possibilitat que, en comprar el solar, els jueus reutilitzessin una antiga estructura hidràulica ja existent com a dipòsit per a proporcionar l'aigua necessària per al micvé o bany ritual, mai localitzat a Vic.

I, molt a prop del dipòsit, segurament situada en un pati a cel obert, hi devia haver la piscina, el lloc d'immersió ritual, i una estança per a canviar-se de roba.⁷⁰ Si fos així, als banys s'hi entraria pel carrer de Na Calcinera, actualment desaparegut i cobert per les edificacions actuals.

68. CODINA i DÍAZ-CARVAJAL, «Intervenció arqueològica a la plaça de la Pietat», p. 162.

69. PRATDESABA i PUJOL, «Intervenció arqueològica a Can Franquesa», p. 220.

70. El conjunt d'estructures necessari per a un micvé (piscina, canalització per a l'aigua i estança annexa), incloent-hi el dipòsit d'aigua proper, ha estat localitzat a Girona el 2014 per un equip d'arqueòlegs de la Universitat de Girona dirigits per Jordi Sagrera.

FIGURES 6 i 7. Excavació de Can Franquesa, amb el possible micvè.
(Fotografies: A. Pratdesaba i M. A. Pujol)

En tot cas, tant els documents escrits com l'arqueologia ens assenyalen amb claredat una zona: un conjunt de cases i horts situat entre el castell dels Montcada, el carrer d'en Guiu, el carrer de Na Calcinera i el carrer dels Àngels, aquests dos últims convergint cap al Portalet, sobre la muralla de la ciutat. Un conjunt situat a la part alta, més a prop de la partida dels Montcada que de la del bisbe, i que va patir directament els atacs i la destrucció per part del senyor de Cabrera a la segona meitat del segle XIV.

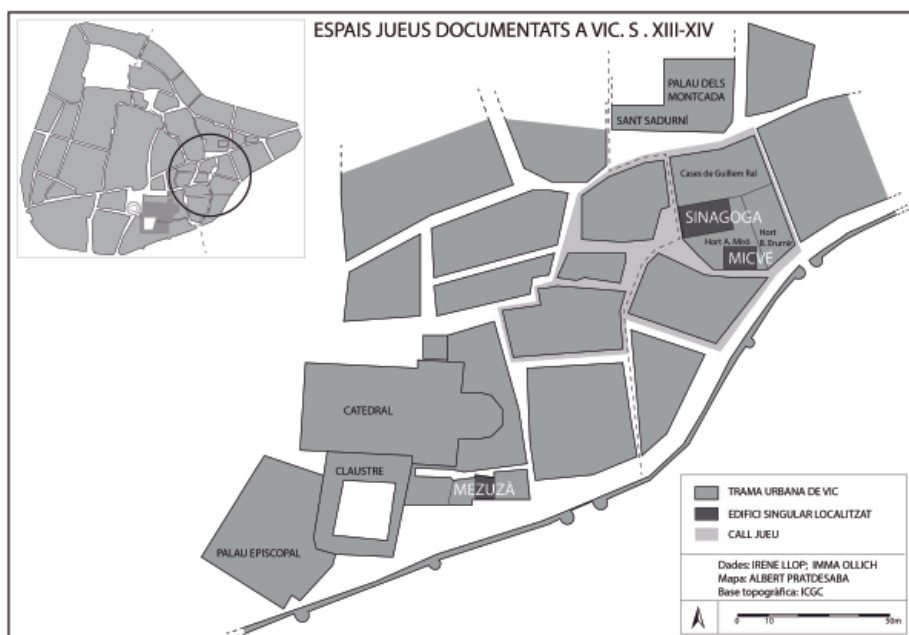

FIGURA 8. Detall del call jueu de Vic i els seus espais (segles XIII-XIV).
(I. Llop, I. Ollich i A. Pratdesaba)

4.2.3. El cementiri jueu

El puig dels Jueus, un dels jaciments identificats al PAU, és prou conegut a la ciutat, però sembla que la construcció de l'Hospital Universitari de Vic, que ocupa tot el turó, ha esborrat qualsevol indici arqueològic que hi pogués haver. A principis del segle XX s'hi va fer una excavació no sistemàtica per part d'aficionats locals, que va aportar poc material d'època ibèrica i romana, conservat al Museu Episcopal de Vic, però cap mena de material de la possible

necròpolis jueva;⁷¹ tampoc no hi ha tradició oral de troballes de làpides o d'aparició d'ossos o objectes. Pel que sembla, durant la construcció de l'hospital l'any 1988 no van aparèixer restes, però tampoc s'hi va fer cap seguiment. El rebaixament del turó fa pensar que només es trobà material als vessants del turó o als camps propers.

El document del 1327 de venda de la feixa al lloc anomenat puig d'en Guillel Llorenç per a fer-hi el *fossarium* «Iudaeorum et Iudaeorum» diu clarament que els jueus hi poden fer una paret de tàpia al voltant per tancar-la.⁷² I que les aigües que baixin d'aquest terreny han de desguassar cap al tros que queda de la part dels venedors, situat al sud.⁷³ Una prospecció visual sobre el terreny realitzada recentment en un camp situat darrere l'hospital i proper al turó de margues anomenat actualment puig dels Jueus ha permès localitzar l'extrem d'una paret d'uns 40 cm d'amplada, seccionada pel marge sud. El petit tros de paret visible ens mostra una obra amb pedres, totxana i morter. La paret va en direcció nord-sud, és coberta per un sediment de més de mig metre de terra de camp i, mirant al sud, dona sobre una feixa on encara hi ha un rec de desguàs dels camps.⁷⁴ Fotos aèries antigues del lloc i ortofotomapes més recents permeten intuir alguna mena d'estructura en aquest camp.⁷⁵ Potser es tracta de la paret que tancava el cementiri jueu esmentada pel document? Caldria fer una prospecció amb georadar per confirmar la troballa i la possible presència de tombes jueves al lloc.⁷⁶

71. Un repàs ràpid al lapidari conservat al Museu Episcopal de Vic (23/03/2016) no ha donat cap resultat, però cal mantenir oberta la possibilitat que es conservi alguna inscripció enmig de la col·lecció. Agraïm al conservador del Museu Episcopal de Vic, Marc Sureda, i al director, Josep M. Riba, les facilitats donades per a la consulta del material.

72. «Et ipsam petiam claudere cum tapiis vel parietibus prout vobis placuerit et videbitur faciendum». CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, doc. 3, p. 171.

73. «Et quod aquae quae discurrunt de dicto podio discurrant per residuum novum dictae nostrae partis». CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, doc. 3, p. 171.

74. Prospecció visual realitzada el 22/03/2016 per Irene Llop, Imma Ollich i Albert Pratdesaba. La zona presenta força fragments de ceràmica iberoromana i medieval, molt rodolats pels treballs agrícoles de la zona, però cap resta antropològica.

75. Les fotos aèries i els ortofotomapes procedeixen de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC).

76. Tanmateix, cal plantejar-nos quines restes materials es podrien localitzar, a part de la paret i el rec esmentat. A nivell antropològic, cal esperar poques tombes, tenint en compte que la comunitat jueva de Vic no era gaire gran (una desena de famílies) i que el cementiri es va utilitzar només entre trenta i seixanta anys (aproximadament des del 1327 fins al 1365 o el 1391), el temps d'una o dues generacions.

FIGURES 9 i 10.
Imatges del puig dels Jueus
i de la paret localitzada.
(Fotografies: I. Ollich)

El conjunt de notícies que ens donen els documents escrits permeten conèixer la creació del cementiri i aproximar-nos al lloc de la seva ubicació, però no sabem encara on enterraven els jueus els seus difunts abans del 1327. Corbella insinua que podien fer els enterraments «dins o entorn llur iglesia, com fan els cristians»,⁷⁷ però l'exhaustiu treball de Casanovas no documenta cap cas d'aquestes característiques (i no oblidem que les exigències jueves obliguen a crear els cementiris lluny dels nuclis de població). De fet, mentre que algunes comunitats tenien un o més cementiris, d'altres no en van tenir mai, i enterraven els seus morts en cementiris jueus de poblacions properes; per exemple, els jueus de Borriana enterraven els seus morts a València o a Morvedre.⁷⁸ Tanmateix, donada la distància, pensem que cal descartar la possibilitat que els jueus fossin enterrats a d'altres comunitats properes que disposaven de cementiri propi. Cal tenir present que, quan es crea el fossar, ja hi ha diverses generacions de jueus que han viscut i mort a la ciutat, i és un moment en què el nombre de famílies establertes és prou important. No tenim notícies de cap altre cementiri jueu, i no es conserven documents (ni evidències arqueològiques) d'un cementiri anterior.

Un altre aspecte que cal remarcar és que, per ara, no s'ha localitzat a Vic cap làpida o pedra gravada procedent del cementiri jueu i reaprofitada en la construcció de cases medievals posteriors al segle xv, com passa a Barcelona i d'altres ciutats. Potser no s'han trobat, o potser n'hi ha de reutilitzades per a la construcció amb la inscripció cap endins, cosa que n'impossibilitaria completament la identificació. Però hi ha un argument més clar que explicaria l'evidència negativa: la desaparició dels jueus de Vic l'any 1391. Evidentment, a causa de la desaparició total de la comunitat jueva vigatana, de la qual només restaven sis persones, que es van convertir al cristianisme, el cementiri es devia deixar de fer servir. Potser per això, l'ordre d'expulsió i confiscació de béns que va afectar la totalitat dels jueus de la Corona de Catalunya-Aragó a partir del 1492 no va tenir cap conseqüència immediata a Vic. No es va atacar el call, perquè no hi quedava cap jueu; i no es va profanar el cementiri ni es va reaprofitar cap pedra, potser perquè ja era tot recobert de maleses i irrecognoscible al cap de més de cent anys de no fer-lo servir. Malgrat tot, se'n va recordar el nom, que ha perdurat fins avui en dia.

77. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 27.

78. ASSIS, *Jewish economy in the medieval Crown of Aragon, 1213-1327*, p. 232.

4.2.4. Altres espais

Quant a la resta d'espais que feien servir els jueus, com ara els forns, l'escorxador i la carnisseria, no els tenim documentats amb claredat ni per via escrita ni arqueològica. Un repàs a les darreres intervencions arqueològiques preventives a la ciutat dona molt poca informació sobre la qüestió.⁷⁹ A l'excavació de la plaça de la Quintana, prop de l'església de Sant Sadurní, es va identificar una estructura com a possible maell o carnisseria, a causa de la gran quantitat de restes de fauna, bàsicament ovis, que s'hi va recuperar.⁸⁰ Però res no indica que sigui un maell jueu o cristià.

En resum, malgrat no disposar de dades gaire concretes, sí que les darreres excavacions arqueològiques realitzades a Vic estan proporcionant indicis que permeten relacionar alguns espais jueus esmentats en la documentació escrita. Per tant, s'obren noves perspectives d'estudi per a la història dels jueus de Vic, i caldrà tenir molt en compte qualsevol nova intervenció al subsol per intentar relacionar la totalitat de la informació, tant l'escrita com l'arqueològica.

5. Conclusions

La documentació escrita i l'arqueologia faciliten la lectura d'un mateix espai amb ulls diferents. La combinació d'aquestes dues fonts ens permet valorar què coneixem i què desconexim dels espais que va ocupar la comunitat jueva del Vic medieval.

Què és el que en coneixem?

— Els manuals notariais i els llibres de jueus registren —més que descriuen— els espais enmig de nombrosos préstecs, compravendes o lloguers. Aquesta documentació permet resseguir el call jueu, totalment barrejat amb cristians, en zones situades prop dels seus senyors (el bisbe i el senyor de Montcada), amb un fort nucli a la part alta de la ciutat. Podem assegurar que, a diferència d'altres juderies, el call jueu de Vic estava totalment obert.

79. *I, II i III Jornades d'Arqueologia a la Catalunya Central.*

80. MOLAS i OLLICH, *Memòria de l'excavació arqueològica a la plaça de la Pietat de Vic.* L'estudi d'aquesta fauna està encara per realitzar.

— Sembla que es dibuixa una especulació immobiliària per part de jueus adinerats, que compren cases en diversos llocs de la ciutat, fins i tot fora vila, no pas per viure-hi, sinó per llogar-les. Alguns documents de compravenda i cessions de cases entre jueus i cristians són, de fet, préstecs encoberts. Això explicaria en part la dispersió dels habitatges dels jueus en diferents llocs de Vic, tot i que el grup més compacte es troba sempre als carrerons que hi ha entre el castell dels Montcada i la catedral.

— Coneixem la polèmica que va generar la creació d'una nova sinagoga a Vic a la segona meitat del segle XIII, tot i que s'acabà construint; i també sabem que hi havia un espai anterior també documentat com a sinagoga, però que potser es tractava d'un oratori.

— La ubicació de la sinagoga era, fins ara, un aspecte que no havia estat argumentat documentalment. Les afrontacions d'una casa del carrer d'en Guiu, més de cinquanta anys després de l'establiment de la sinagoga, i molt especialment el capbreu dels censos de la Mensa Episcopal a la ciutat de Vic de principis del segle XIV, permeten afirmar que era el carrer on es va construir. La confirmació arqueològica només la pot donar l'excavació de les finques d'aquest carrer, una zona molt afectada per reformes.

— Els documents escrits i la toponímia ens permeten ubicar amb aproximació la zona del fossar del segle XIV on ara hi ha l'Hospital Universitari de Vic en el lloc encara anomenat puig dels Jueus. Tot i que, per ara, no ens ha arribat cap resta arqueològica ni antropològica, la troballa recent d'una paret i un rec de desguàs obre noves possibilitats. Cal plantejar-nos una possible intervenció arqueològica en els camps propers.

— Les notícies de les cases privades es limiten, amb sort, al carrer on se situen. Es menciona, això sí, que algunes tenen hort, bassa o trapa, i que els jueus vivien en cases, cambres o obradors... L'inventari fet a les cases dels últims jueus de Vic l'any 1391 és una font privilegiada perquè descriu amb tot detall l'interior de les cases: distribució, mobles, objectes... Es tracta d'habitatges exactament iguals que els dels cristians.

— Hem localitzat una possible mezuzà al capdavant del call jueu. Tot i que es tracta d'una pedra reutilitzada, seria la primera evidència d'aquest tipus de resta material exclusivament jueva de la comunitat vigatana.

I què en desconeixem?

— No sabem què va passar amb la sinagoga quan la comunitat va començar a decréixer i, finalment, va desaparèixer. Probablement es va reutilitzar l'edifici, però no en tenim cap notícia.

— Tampoc no sabem on enterraven els jueus i les jueves abans del 1327; ni fins a quin moment es va utilitzar el fossar del puig dels Jueus, tot i que és probable que es deixés de fer servir a partir del 1364, quan la destrucció entorn del castell dels Montcada provocada per les lluites amb el senyor de Cabrera va fer fugir molts vilatans, entre ells jueus.

— Fins ara no s'ha localitzat cap làpida hebrea, *in situ* o reutilitzada a la ciutat.

— Altres espais importants per a la comunitat jueva, com el forn, l'escorxador o la carnisseria, són invisibles en la documentació i en les evidències arqueològiques, de moment.

— En el cas dels banys rituals, la referència documental de l'aprofitament de les aigües pluvials de la teulada de la sinagoga o l'aparició d'estructures d'ús hidràulic al carrer de Na Calcinera no permeten fer afirmacions contundents, però obren moltes hipòtesis sobre la possible ubicació del micvé. La continuïtat en la recerca, tant documental com arqueològica, és imprescindible per a aportar noves dades i aclarir aquests punts.

La interpretació de la documentació notarial és fonamental per identificar els espais jueus i contextualitzar-los, però cal que l'arqueologia verifiqui les hipòtesis que sorgeixen. En una ciutat com Vic, on l'arqueologia urbana s'ha potenciat des de la dècada de 1980, s'ha fet el seguiment i nombroses actuacions al centre històric de la ciutat, però la majoria sense una planificació de recerca arqueològica, sempre seguint les necessitats de remodelació urbanística. En aquest sentit, la vigència i promoció del Projecte d'Arqueologia Urbana hauria de tenir un pes major. Cal que hi hagi més estudis històrics d'una documentació feixuga i difícil, la notarial, i també cal que les excavacions arqueològiques tinguin en compte la possible condició jueva dels espais on intervenen. Un aspecte que no s'ha d'oblidar és que un treball arqueològic, científic i rigorós no hauria de cedir a les pressions de grups religiosos, com ja ha passat recentment a Catalunya. La prohibició d'excavar i exhumar ossos humans impossibilita conèixer la història del poble jueu i la dels individus que vivien en la comunitat jueva d'una localitat; quan això s'ha produït, la informació perduda ha estat irrecuperable.

L'adquisició de terrenys per a construir els espais comunitaris jueus va permetre, en el seu moment, l'actuació de la comunitat de forma conjunta i la visibilitat del grup en una societat on eren una minoria. Al segle XXI, aquesta comunitat, que va formar part de la història de la ciutat fa cap a vuit-cents anys, segueix essent poc coneguda. La documentació i l'arqueologia haurien

de ser l'eina que permeti, sis segles després de la seva desaparició, recuperar la seva visibilitat i la seva empremta a Vic, revelant i difonent el patrimoni jueu de la ciutat.

Bibliografia

- ADELL, Joan-Albert; BENET, Albert; PLADEVALL, Antoni. «Juderia». En: PLADEVALL I FONT, Antoni (dir.). *Catalunya romànica*. Vol. III: *Osona*, II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, p. 678.
- ASSIS, Yom Tov. *Jewish economy in the medieval Crown of Aragon, 1213-1327*. Leiden; Nova York; Colònia: E. J. Brill, 1997.
- CABALLÉ, Antoni; MOLAS, M. Dolors; OLLICH, Imma. *Memòria de les excavacions arqueològiques de Vic. Jaciment de l'Albergueria 1990*. Vic: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia, 1992. [Inèdit]
- CABALLÉ, Antoni; MOLAS, M. Dolors; OLLICH, Imma; PUJADAS, Josep. *Memòria de les excavacions arqueològiques a l'edifici de l'Albergueria. Vic (Osona): Campanya 1992*. Vic: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia, 1994. [Inèdit]
- *Memòria de les excavacions arqueològiques a l'edifici de l'Albergueria. Vic (Osona): Campanyes 1993-1994*. Vic: Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia, 1996. [Inèdit]
- CARRERAS CANDI, Francesc. «Notes dotzencentistes d'Ausona (Vich)». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras* [Barcelona], 5 (1909), p. 429-479; 6 (1910), p. 123-141. [Publicat també en: CARRERAS CANDI, Francesc. *Miscelánea histórica catalana*. Vol. 2. Barcelona, 1918, p. 361-463]
- CASANOVAS, Jordi. *Las inscripciones funerarias hebraicas medievales de España*. Turnhout: Brepols, 2004.
- CODINA, Dolors; DÍAZ-CARVAJAL, Antònia. «Intervenció arqueològica a la plaça de la Pietat, 2 (Vic, Osona)». En: *II Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Vic, 13, 14 i 15 desembre 2012)*. Vic: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: Museu Episcopal de Vic, 2014, p. 161-162.
- COLET, Anna; RUIZ, Jordi; SAULA, Oriol; SUBIRÀ, Eulàlia. «Les fosses comunes de la necròpolis medieval jueva de les Roquetes, Tàrrrega». *URTX: Revista Cultural de l'Urgell* [Tàrrrega], 23 (2009), p. 103-123.
- CORBELLA, Ramon. *L'aljama de jueus de Vic*. Ed. i pròleg d'Imma Ollich. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, 1984. (Osona a la Butxaca; 7-8) [El text original és de 1909]

- CUNILL, Segimon. «Ordinacions sobre bans y penes a Vich en el segle XIV». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich* [Vic], vol. 5 (1925-1928), p. 5-9, 21-29, 34-40, 51-56, 59-64, 84-87, 99-102, 116-120, 131-135.
- ESCRIBÀ, Gemma; FRAGO, Maria Pilar. *Documents dels jueus de Girona (1124-1505): Arxiu Històric de la Ciutat, Arxiu Diocesà de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona, 1992.
- FELIU, Eduard. «Salomó ben Adret, mestre de la llei jueva». *Tamid* [Barcelona], 4 (2002-2003), p. 35-109.
- I Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Manresa, 28, 29 i 30 d'octubre de 2010): Homenatge a Miquel Cura*. Manresa: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2012.
- II Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Vic, 13, 14 i 15 de desembre de 2012)*. Vic: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: Museu Episcopal de Vic, 2014.
- III Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Roda de Ter, 17 i 18 d'octubre de 2014)*. Roda de Ter: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: Museu Arqueològic de l'Esquerda, 2015.
- JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1976.
- *Jurisdicció i privilegis de la ciutat de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1969.
- LLOP, Irene. «L'aljama dels jueus de Vic al segle XIII. Orígens i consolidació de l'aljama (1231-1315)». Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, 2006.
- «La fi de la comunitat jueva de Vic. Béns i conversió dels últims jueus». *Tamid* [Barcelona], 9 (2013), p. 85-106.
- «The implementation of Jews in Vic: Origin, provenance and mobility of the Jewish community (1231-1264)». *Imago Temporis. Medium Aevum* [Lleida]. [En premsa]
- «Noves dades de l'activitat dels jueus de Vic al Cabrerès (1345-1348)». *Ausa* [Vic], 172 (2013), p. 287-302.
- MAGDALENA, Ramon. «Etimologia no semítica de *call*». *Calls* [Tàrrrega], 2 (1987), p. 7-16.
- «Sinagogas, madrazas y oratorios de la aljama de Calatayud». *Anuari de Filologia* [Barcelona], 14, secció E, núm. 1 (1991), p. 117-123.
- MILLÀS, Josep Maria. «Notas históricas sobre la judería de Vich». *Sefarad* [Madrid], 22 (1962), p. 312-320.

- MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. *Memòria de l'excavació arqueològica a la plaça de la Pietat de Vic*. Vic: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991. [Inèdita]
- *Programa d'arqueologia urbana ciutat de Vic*. Vic, 1992.
- «Projecte de defensa del patrimoni arqueològic de la ciutat de Vic». *Ausa* [Vic], 10 (1982), p. 423-425.
- OLLICH, Imma. *Aspectes econòmics de l'activitat dels jueus de Vic, segons els 'Llibri Iudeorum', 1266-1278*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques, 1985. (Miscel·lània de Textos Medievals; 3)
- *Camp i ciutat a la Catalunya del segle XIII*. Vic: Eumo, 1988.
- «Les entitats eclesiàstiques de Vic al segle XIII». *Ausa* [Vic], 8 (1975-1979), p. 90-101.
- «Un nou document sobre la “Scola seu sinagoga judeorum” de Vic (vers 1278)». *Ausa* [Vic], 8 (1978), p. 257-267.
- «Una família jueva de Vic (1266-1278)». *Ausa* [Vic], 7 (1973), p. 160-163.
- PRATDESABA, Albert; PUJOL, M. Àngels. «Intervenció arqueològica a Can Franquesa: plaça de la Pietat, 2 (Vic, Osona)». En: *III Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central (Roda de Ter, 17 i 18 d'octubre de 2014)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: Museu Arqueològic de l'Esquerda, 2015, p. 215-220.
- REGNÉ, Jean. *History of the Jews in Aragon: Regesta and documents, 1213-1327*. Ed. a cura de Yom Tov Assis. Jerusalem: Magnes Press, 1978.
- RIERA, Jaume. «“Juderías y sinagogas” en Cataluña. Diez años después». En: *Juderías y sinagogas de la Sefarad medieval: En memoria de José Luis Lacave Riaño. IX Curso de Cultura hispanojudía y sefardí de la Universidad de Castilla - La Mancha*. Conca: Universidad de Castilla - La Mancha, 2003, p. 229-251.
- *Els poders públics i les sinagogues: Segles XIII-XV*. Girona: Patronat Call de Girona, 2006. (Girona Judaica; 3)
- VALLE, Carlos del (ed.). *La Misná*. Madrid: Editora Nacional, 1981.

Apèndix 1

Quadre dels jueus que vivien als carrers de Vic segons la documentació notarial. S'indica la partida, el carrer, el nom i l'any de la menció.

<i>Partida</i>	<i>Carrer</i>	<i>Nom (any)</i>
Episcopal	Mercadal	– Bonastruc Satorra i Regina Cabrita (1252) – David Caravida i Goig (1253)
	Bruguera	– Astrugó de Manresa (1278)
	Specoli	– Vidal Duran (1284)
	Santa Maria	– Jucef de Mallorca i Preciosa (1304) – Regina, jueva (1304)
	Jubaltar	– Jucef de Mallorca (1309) – Vidal Jucef (1312)
	Plaça dels Jueus	– Corona, dona d'Enoc Xaram (1334)
Montcada	Pelegrí	– Bonmacip (1288, 1290, 1294)
	Calcinera	– Proençal (1284) – Jucef de Mallorca (1284)
	Hospital de Jerusalem	– Benaia Llobell (1288) – Sento Ayo (1293) – Goig, dona de Gracià Cap (1294) – Jucef de Mallorca (1297) – Bonafós (1330)
	Carrer d'en Guiu	– Bonjueu de Mallorca i Maimo Bonjuha (1317, 1328) – Maimó Bonjuha i Preciosa (1332) – Salomó Vidal i Preciosa (1332) – Astruc Vidal Cresques (1340) – Jucef Vidal (1345) – Astruc Jucef i Tolrana, donació a filla Preciosa (1347) – Coloma (1391) – Selic/Deuslosal (1391) – Salomó Satorra (1391)

<i>Partida</i>	<i>Carrer</i>	<i>Nom (any)</i>
	Sense especificar	<ul style="list-style-type: none"> – Llobell Cerç (1280) – Astruc d'Hispania (1284) – Vidal Taroç (1289) – Vidal Jucef (1307) – Jucef Vidal (1340) – Mossé Cabrit, jueu de Girona (1340) – Jucef Vidal (1346)
Desconeguda	Juventeny	– Líria, dona de Bonjuha de Mallorca (1327)

Apèndix 2: Documents⁸¹

1

1265, desembre, 1

Bonmacip, fill de Bonastruc, fa cessió de lloc a Bernat Barrat dels drets contra Llobell Cerç, a causa dels cops i les injúries fets a la sinagoga. Es tracta de la primera menció a la sinagoga de la comunitat jueva de Vic.

ABEV, ACF-10, f. 370v.

Transcrit en LLOP, «L'Aljama dels jueus de Vic al segle XIII», p. 440, vol. II.

Bonmassip,^a Iudeus filius Bon Astrug de Bonisach, bono et libero cum hoc publico instrumento dono et cedo^b tibi Bernardo Barrati et cui velis in perpetuum totum integrum locum meum iura voces et acciones que habere et habeo debeo contra Lobel Cerç, Iudeus et contra bona ipsius, racione ipsius percussionis vituperii de sonoris et iniurie que mihi fecit in sinagoga idem Lobel [...] ac contra ipsum et bona sua possis agere et uti que admodum ego possem ante huiusmodi [...] c promittimus coram quicquid super et singulis promissorum [...] dixeris faciendum me [...].

Testes: Petrus de Tolosa et Berengarius de Stagno.

a. Segueix Bonus, ratllat. b. cedo, interlineat. c. Interlineat.

81. En la transcripció dels documents s'han seguit els criteris següents: S'ha puntuat el text. S'han desenvolupat les abreviatures i les inicials dels noms propis. S'han regularitzat les majúscules i les minúscules. S'ha distingit entre *u* i *v* segons el seu valor com a vocal o com a consonant, i s'han transcrit *i* i *j* per *i*. Els mots o lletres suplerts s'han escrit entre claudàtors. Les xifres romanes s'han escrit en versaletes i s'han eliminat els punts que les emmarquen.

2

1277, agost, 19

Arnau Miró, ciutadà de Vic, estableix perpètuament als jueus de Vic David Canviador, als seus fills Llobell, Mossons, Bonjueu i Astrugó, a Astruc fill d'Isaac de Manresa, a Bonmacip, a Proençal, a Vidal Duran, a Jucef de Mallorca, a Ereto, a Vidal de Cardona, a Bonhome de Torra, a Vidal de Camprodon i a Salomó, fill de Maimó de Manresa, una part de l'hort que l'esmentat Arnau Miró posseeix a la vila de Vic sota domini episcopal. Els jueus poden construir, a l'esmentat pati, cases i escola (la sinagoga). S'estableix el pagament anual a Arnau Miró de dos florins per Tots Sants. El venedor ha rebut per la venda 30 sous barcelonesos de tern.

ABEV, ACF-4586, f. 43r.

Publicat en CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 169-170; OLLICH, «Un nou document», p. 265-266.

Arnaldus Mironis civis Vicensis pono et stabilio, laudo et concedo in perpetuum vobis Davidi Campsoris, et Lobello, et Mussones, et Bono Iudaeo, et Astrugono, filiis eiusdem, et Astrugono, filio Issachi de Minorissa, et Bono Mancipio, et Provinciali, et Vitali Durandi, et Jucephono de Mayoris, et Eretono, et Vitali de Cardona, et Bono Homini de Turris et Vitali de Camporotundo, et Salamoni, filio Maymonis de Minorissa, quondam, et quibus volueritis, quendam partem terrae illius orti mei quem possideo et teneo in villa Vici, sub dominio Domini Vicensis Episcopi, prout dictum patium sive pars est a me vobis fixurata et assignata. Et affrontat: ab oriente in alia parte residui orti mei et in pariete qui est inter dictum patium et ortum Berengarii Erumir et uxoris eius que fuit filia Bernardi Baiuli, a meridie in residuo orti mei, ab occidente in carreria publica per quam affrontationem habetis introitum et exitum ad dictum stabilimentum, et a cirzo in domibus Guillemi de Regali sabaterii, in quo patio possitis facere domos et scholam et quodcumque aliud volueritis ab abisso usque ad coelum, et etiam eum vendere et stabilire et alienare si volueritis, salvo iure in omnibus et dominio Domini Episcopi Vicensis, cui Domino ego per me et meos promitto vobis quod faciam et tradam quatuor paria caponum quod dictus Dominus Episcopus accipit annuatim inter dictum patium quod vobis stabilio et residuum dicti orti et quaedam sabilimenta in quibus sunt domus constructae quas per dictum Domi-

num Episcopum ibidem teneo sine omni dampno vestro et quocumque volueritis. Et vos et quilibet alii post vos tenentes dictum patium reddatis mihi et meis perpetuo a festo Omnium Sanctorum primo venturo ad unum annum et deinde annuatim in eodem festo dos aureos boni auri et iusti ponderis. Et nihil aliud inde iam reddere teneamini nisi dictos dos aureos quos nullo cassu contingente fallere possunt. Hoc salvo a vobis et retento, quod si volueritis vos vel alii post vos tenentes dictum stabilimentum dimittere possitis hoc facere, dum cum opus deonstrans c solidos monete barchinonense de terno per vos ibi factum mihi remaneat factum, deinde reamaneat mihi dicto opere c solidos dictum censum reddere iam non teneamini.

Item: In illo cantone ex parte orientis per tantum quantum extendetur paries quam ibi facietis a pariete dicti Berengarii Erumir usque ad aliam parietem quam faceritis inter istud stabilimentum et residuum orti mei possitis facere fenestram spatio unius palmi a tribus tapiis ultra fundamentum in altum et non inferius.

Item: A dicto etiam cantone in pariete quam ibi facietis versus meridiem possitis facere unicum fenestram spatio unius palmi a tribus tapiis et dimidia ultra fundamenta et non inferius, in altum tantum quantum placuerit, dum cum ipsam fenestram versus dictam partem meridiei feceritis infra spatium XII palmorum a dicta carreria.

Item: Ego et mei recolligamus omnes aquas pluviales quae discurrerint de medietate illius loci in quo Iudaei seu mulieres Iudaeae stabunt et orabunt ibidem, et vos et alii recolligatis omnes alias aguas ex residuis tectis dicti stabilimenti. Et sic promitto sub forma praedicta facere tenere et servare dictum pactum in perpetuum, salvo iure et dominio dicti Domini Episcopi. Pro pretio huius vendicionis accipio a vobis triginta solidos barch de terno pro quibus renuntio *et cetera*. Beneficio legis quatenus *et etcetera*. Et hoc iuro.

Testes: Bernardus de Sotsrocha et Phiippus de Sotsrocha.

3

[1278], gener, 10

Ramon de Meserata, ardiaca de Vic, denuncia en nom de l'Església i de la ciutat la construcció d'una sinagoga jueva.

ABEV, ACF, foli solt.

Publicat en OLLICH, «Un nou document», p. 267.

Noverint universi quod Raimundus de Meserata, archidiaconus Vicensis, fecit legi per me^a Berengarium de Stagno, scriptorem subscriptum, Davidi Campsoris, Bono Mancipius, Lobellono Circii et Bono Iudeo, fratribus, et Astrugono de Camprotundo et Bono Homini, Iudeos Vicenses qui presentes erant, quandam cedulam papiri cuius series talis est:

Nos Raimundus de Meserata, archidiaconus Vicensis, videntes quod in civitate Vicense de novo construitur seu edificatur scola que vulgariter dicitur Sinagoga Iudeorum, attendentes propter hoc contra Deum et iusticiam et canonicas sanctiones et in magnum scandalum totius fidei catholice, nos quidem archidiaconus predictus presente in dicta civitate Vicense in loco ubi dicta scola seu sinagoga Iudeorum contra Deum et iusticiam construitur, ne videamini eternitatem in tanto malo consentire et alienam culpam facere proriam, volentes etiam contradicere hiis qui contra Deum et iusticiam militantur et specialiter dictum opus nefandissimum impedire per iactum seu iactus lapilli vel lapillorum, vobis Guillemo de Viridigerio, Petri de Mora et Poncio Magistris ibidem operantibus vel in posterum operari volentibus novum opus denunciamus. Quam denunciacionem facimus et facere intendimus ut per hoc Sancto Petro sedis Vicensis totique clero et populo civitatis eiusdem et Sancte Universali Ecclesie ius suum contra tan nefandissimum opus in posterum conservetur. Et si contra predictam denunciacionem novi operis pro iactum lapillorum factum aliquis ulterius acceptarent aliquid operaris senscientes ex hoc, nos et ecclesiam Vicensem clerum et populum catholicum civitatis eiusdem universalemque fidem catholicam enormiter agravatos et etiam scandalizatos, nomine nostro et omnium adherencium mihi ac omnium volencium in hac donacione consentire ex tantis et tam notoriis gravaminibus ad sedem apostolicam in hiis scriptis appellamus et instamus, apostolos postulamus, ponentes nos et omnes nobis adherentes in hoc facto et omnia bona nostra et totum ius Ecclesie in civitatis Vicensis sub proteccionem et deffensionem dicte sedis apostolice.^b Set antequam ego scriptor legerem predictam cedulam, predictus archidiaconus denunciando dictum novum opus, proiessit in dicto opere III lapillos, et de hoc et de dicta lectione precepit sibi fieri publicum instrumentum et Vicensis ecclesie et omnibus quorum interet et erit. Quod fuit factum III idus ianuarii anno predicto, presentibus testibus Guilelmo de Fontanelis, Guilelmo de Sala et Petro de Morat et Bernardo de Nogarie, sacerdote.

a. Segueix subscriptum scriptores, ratllat. b. Segueix qua cedula lecta dictus archidiaconus, ratllat.

4

1327, octubre, 7

Jaume de Puigcercós, sabater de Vic, i la seva dona Maria, venen perpètuament a Vidal Jucef, Astruc Jucef, Jucef Vidal, Salomó Vidal i Jucef Astruc, jueus de Vic, i a tots els jueus i jueves de la comunitat de Vic, un terreny a la parròquia de Vic conegut com «el puig d'en Guillem de Llorenç», per tal que els jueus hi construeixin el seu fossar o cementiri.

Publicat en CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*, p. 171-172.

Iacobus de Podiosercos, sabaterius Vicensis, et uxor eius Maria, per nos et per omnes nostros, vendimus in perpetuum Vitali Jucefi, et Astruch Jucefi, et Jucefo Vitalis, et Salamoni Vitalis, et Jucefo Astruch, Iudaeis Vicensis, et omnibus aliis Iudaeis masculis et foeminis nunc habitantibus et de cetero habitaturis in civitate Vicense quamdam petiam terrae cum ingressibus et egressibus et omnibus iuribus suis et pertinentiis prout ea est per nos et vos fixuriata de illa parte nostra quam Iacobus Pauli, civis Vicensis, ad censum duorum solidorum Barchinone, solvendorum quolibet anno in festo Pasche Domini nobis, et quibus velimus, perpetuo stabilivit de illo suo podio quod per liberum et franchum alodium habet apud Coledans in parochia Vici, et vocabatur Podium Guilelmi Laurentii. Prout dicta petia terrae affrontat: ab oriente in illa petia quam de dicto podio dictus Iacobus Pauli stabilivit an Crivelers, sabaterio, a meridie, in residuo nostrae ipsae dictae partis, ab occasso in illa petia quam de dicta nostra parte stabilivimus Petro de Clotis, sabaterio, a cirzo, in dictis petiis den Crivelers et dicti Pertri de Clotis. Et de predicta venditione inducimus vobis sub tali conditione quod in dicta petia terrae possitis facere et tenere et habere perpetuo Fossarium Iudaeorum et Iudaeorum et ibidem eos et eas sepelire, et alias ibidem facere et conreare ea quae vobis placuerint, et ipsam petiam claudere cum tapiis vel parietibus prout vobis placuerit et videbitur faciendum. Et de praedictis duobus solidis nihil nobis neque alicui alio inde dare facere seu reddere tenamini nisi dicto Iacobo Pauli et suis. Et quod aquae quae discurs-

rint de dicto podio discurrant per residuum novum dictae nostrae partis. Pro pretio autem huius venditionis a vobis confitemur habuisse et recepisse salvo iure dicti domini viginti solidos barchinonenses. Et sic promittimus facere et tenere. Et si pro his *et cetera*. Obligamus bobis totum residuum dictae nostrae partis.

Testes: Iacobus Colelli, Iacobus de Canalibus, sabaterius, et Franciscus de Podio.

5

1391, agost, 8

El regent del batlle de Montcada fa inventari dels béns de les cases dels jueus de Vic Coloma, Selic/Deuslosal i Salomó sa Torra amb motiu de les persecucions als jueus que es donen a tot Catalunya. Fragment corresponent a la casa de Salomó sa Torra.

ABEV, ACF - Processos Civils, lligall 1300.02, inventari de les cases de jueus de Vic (1391), f. 5r-8v.

Publicat en LLOP, «La fi de la comunitat jueva de Vic», p. 100-103.

Noverint universi quod die martis octava die mensis agusti anno a Nativitate Domini millesimo tricentesimo nonagesimo primo, venerabilis Guillelmus Ferrari, regens baiuliam partis superioris vocate de Montechateno, attendens quod rumor et tumultus^a esset^b per multas civitates et loca^c Regni Aragonis^d contra Ebreos et Iudeos. Et cum Ebrei et Iudei civitatis Vicensis essent acceptati a dicta civitate Vicensis seu ab eorum abitacionibus^e ideo dictus venerabili regens pro conservacione bonorum dictorum Iudeorum accessit apud hospicium venerabile Petri de Codeyano, civis Vicensis, et in quodam hoperatorio dicti hospicii. In quo hoperatorio Salomonis ça Tora, Iudeus, faciebat suum domicilium. Et apperuit dictum operatorium quod clausum erat et apperto dicto opperatorio dictus venerabilis regens fecit inventarium de omnibus bonis dicti Salomonis ça Torra, presentibus venerabilibus Petro de Codeyano et Francischo de Colle, paratoribus Vicensibus, testibus ad hec, incipit facere dictum inventarium in hunc modum.

- Et primo fuit invenit in dicto hooperatorio unum lectum, videlicet I màrfaga
plena de pales e posts e capitells.
- Item I flasada blava ab listes blanques e vermeyes.
- Item I parell de bri de cànem.
- Item una vànova de pocha velor.
- Item una cortina verda.
- Item un matalàs e I travasser lo quals dix madona Codoyana que era seu.
- Item un perel de lansols.
- Item una flasada blanca.
- Item unes tovayes ab listes de cotó blau ab caps.
- Item I gon[el]^af de drap vermey olana de dona.
- Item I caperó burel.
- Item I caperó de mesclat de pocha valor.
- Item II stesores de pocha valor ab lurs beynes.
- Item dos tirabregués olans.
- Item I dageta.
- Item I penera ab frosques cusida.
- Item I portedora redona.
- Item un cova o penera de cayes e de vergues blanques.
- Item I caperó vermey.
- Item I bon drap obrat de seda.
- Item I lansol de ceda [...] ^g dues celes e miga.
- Item ^hI senaya ab dos caperons ab alguns frosques o robisoles.
- Item un cova de vergues ab un puyeró blanch e ab unes tesores de sartra e ab
altras robiroles.
- Item un sach blanch olà de ome.
- Item un gramala de pocha velor.
- Item I ma[n]to burel de pocha velor.
- Item I sach de portar ⁱ blat de pocha velor.
- Item una ampola gran de vidra.
- Item dos libre[s] de jueus.
- Item un deblaret ab alcunes robes ligat.
- Item una portedora manera.
- Item I ampoleta petita e un embudet petit.
- Item I berit^j petit pot colar antro dues botes.
- Item una bota larga.
- Item un ^kcumaner de fust.
- Item un scriptori ho estoig de libres.

- Item una beleta e un troch.
 Item un sach de canemàs.
 Item i lumaner.
 Item flassada de Aragó.
 Item un teuler de jugar.
 Item i banch.
 Item en una bara les coses següens:
 Primerament una capa listada.
 Item i pèl de desos de cunills.
 Item i jupó.
 Item un vila de tenat ab alcunes vies de fres.
 Item i gramayla de burel pocha e pèl rassa.
 Item una gonela de blau clar.
 Item i cota de dona de burel [...] de vermey.
 Item un matel de palmela blava ab cometa vert en les vores.
 Item i gramaya de blau clar.
 Item i manto de burel nou.
 Item i mantalina blava.
 Item i gonela de burel dona.
 Item i cota o curtapeu de Malines vermeles.
 Item i cota blava stuca de dona.
 Item i cota blava ab pells de ayells blanca dona.
 Item i gramala blava d'una color.
 Item i gramala blava nova.
 Item i gramala blava scura de jueu ab roda vermela.
 Item i gramala mesclada^l ab roda de vermey de jueu.
 Item i parell de calses negres ab un caparó blau.
 Item i mantalina negra.
 Item una cofa o bereta de burell.
 Item i casa tenchada ab clau la qual fo segelada ab lo segel del sag en Ferrer
 Masana.
 Item altra caxa pegada tenchada ab clau le qual fo segelada ab lo dit segel.
 Item uns motlos de menegar.
 Item una caxa plena de robes le qual fo ligada ab una cordeleta e segelada.
 Item una casa plana buyda.

Et hiis per actis dictus venerabile regens clausit dictum operatorium et segellavit clausitis dictis operatorii cum sigillo dicti sagionis.

a. Segueix p, ratllat. b. Segueix per totum Regnum Aragonie et etiam, ratllat. c. Et loca interlineat sobre dicti, ratllat. d. Aragonis, interlineat. e. Seu ab eorum abitacionibus, interlineat. f. Tinta lleugerament esvanida. g. Tinta esvanida. h. Segueix dos, ratllat. i. Segueix pa, ratllat. j. Paraula de lectura dificil. k. Segueix s, ratllada. l. Segueix de, ratllat.